

**ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**ЖОҚАРЫ ТӘЛИМ СИСТЕМАСЫ ПЕДАГОГ ҲӘМ БАСШЫ
КАДРЛАРЫН ҚАЙТА ТАЯРЛАЎ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ ҚӘНИГЕЛИГИН
ЖЕТИЛИСТИРИЎДИ ШӨЛКЕМЛЕСТИРИЎ
БАС ИЛИМИЙ – МЕТОДИКАЛЫҚ ОРАЙЫ**

**ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИ ЖАНЫНДАҒЫ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ ҚАЙТА ТАЯРЛАЎ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ
ҚӘНИГЕЛИГИН ЖЕТИЛИСТИРИЎ АЙМАҚЛЫҚ ОРАЙЫ**

**“ЖӘМИЙЕТЛИК-ГУМАНИТАР ПАНЛЕРДИ ОҚЫТЫЎДА АЛДЫНГЫ
СЫРТ ЕЛ ТАЖРИЙБЕЛЕР”**

МОДУЛИ БОЙЫНША

О Қ Ы Ў - М Е Т О Д И К А Л Ы Қ К О М П Л Е К С

НӨКИС-2020

Мазмуны:

1. Исши бағдарлама	3
2. Лекция текстлери	11
3. Әмелий сабақлар бойынша тапсырмалар	33
4. Ҳәр бир тема бойынша слайд материаллары	41
5. Глоссарий	51
6. Усыныс етилген әдебиятлар дизими	53
7. Питкерий қанигелик жумысы темалары	54
8. Тест материаллары	55

Дүзиўши:

Бердимуратова А. - ҚМУ, «Социальлық пәнлер» кафедрасы баслығы, ф.и.д. профессор

Пиқир бериўши:

Алимбетов Ю. - ҚМУ, «Социальлық пәнлер» кафедрасы доценти;

Кирисиў

Кадрлар таярлаўдың миллий бағдарламасының тийкарғы принциплериниң бири болып еркин пикирлеўши, билимдан, ең жоқары әдеп-икрамлылық, моральлық қәсийетлерге, жоқары мәнаўий, ақылыи хәм илимий потенциалға ийе болған кәмил инсанды қәлиплестириў хәм тәрбиялаў болып табылады.

Олар тийкарынан студентлердиң илимий потенциалын, дәретиўшилик басламалар хәм руўхый мүтәжликлерин, эстетикалық принциплерди раўажландырыўға бағдарланған болып табылып, олардың актив позициясын, белгили установкаларын, патриотизм сезимлерин хәм келешекте ийелейтуғын кәнигелине болған сүйспеншиликти тәрбиялаўға бағдарлайды.

Кадрларды таярлаўдың миллий бағдарламасының тийкарғы мақсети – студентлердиң келешекте ийелейтуғын кәсибин меңгерип алыў ушын, студентлердиң билимине, ақылыи кәбилетлерине қарай, жеке кәнликпелерин есапқа алған ҳалда, максималь дәрежеде қолайлықлар, шарт-шараятлар жаратып бериў.

Студентлердиң тийкарғы компетенцияларын қәлиплестириў хәм раўажландырыўдың оқытыўшылардың әҳмийетли шәртлердиң бири педагогикалық шеберлигин турақлы арттырып барыў есапланады.

« Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер » пәни қәнигелигин жетилистириў курсларында жәмийетлик пәнлерден сабақ өтиўши оқытыўшылар ушын арналған.

Усынылып атырған дисциплина тийкарынан келешекте жәмийетлик пәнлер бойынша кәнигелерди таярлаўшы педагог-кадрлар ушын жақсы теориялық база есапланады, жоқары оқыў орынларында, факультетте хәм кафедрада оқыў-методикалық жумысларды мақсетке муўапық ҳалда шөлкемлестириўге бағдарланған болып, тийкарынан студентлерде ақылыи мийнет мәдениятына үйретиў, үзликсиз тәлимге болған мүтәжликти қанаатландырыўдың нәтийжелилигин арттырыўға бағдарланған.

« Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер » пәнин оқытыўдың мақсети хәм ўазыйпалары:

« Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер » пәнин оқытыўдың мақсети бул тыңлаўшыларға жәмийетлик пәнлерден лекцияларды оқыў, семинар сабақларын өтиў, олардың өз бетинше жәмийетлик пәнлерлық практика хәм илимий дәретиўшилик пенен шуғылланыўлары ушын терең билим бериў хәм олардан пайдаланыў мәдениятын раўажландырыўдан ибарат болады.

Жоқары оқыў орнындағы оқыў процессиниң тийкарғы формалары ҳаққында түсиник бериў. Студентлердиң жәмийетлик пәнлер пәнин оқытыўда теориялық принциплер хәм методикалық кәнликпелери менен таныстырыў болып есапланады.

«Жәмийетлик пәнлер тарийхы хәм логика пәнин оқытыўдың дидактикалық тийкарлары» пәнин оқытыўдың ўазыйпалары:

- жоқары оқыу орынларында жәмийетлик пәнлерни оқытуудың тийкарғы методикалық өзгешеликлерин үйрениу;
- жәмийетлик пәнлердан лекцияны оқыу методикасын жетилистириу;
- жәмийетлик пәнлердан әмелий сабақларды өтиу методикасын жетилистириу;
- жәмийетлик пәнлер курсы бойынша студенлерге басқа да оқыу процессиниң методикалық формалары ҳаққында түсиникти бериу (консультациялар, өз бетинше жұмыслар, әдебий дереклер менен жұмыс алып барыу, семинар сабақалырында баянат жасау, жәмийетлик пәнлер пәни бойынша экзамен ямаса зачет ҳаққында улыума түсиниклер бериу);
- тыңлаушылар тәрәпинен исленген методикалық разработкалар тийкарында лекцияны оқыудың хәм семинар сабақларды өтиуде методикалық көнликпелерин раўажалндырыу;
- интерактив методларда оқытуудың абзаллықларын түсиндириу;
- жаңа педагогикалық технологиялардың түрли формаларын салыстырмалы түрде анализлеу;
- педагогикалық технологияларды кәнигелик практикада қоллауды әмелге асырыу хәм студентлердиң өз бетинше искерлиги ушын әмелий усыныслар ислеп шығыудан ибарат

Пән бойынша тыңлаушының қәнийгелигине қойылатуғын талаплар:

- жәмийетлик пәнлерни оқытууда методикалық өзгешеликлердиң мазмунын билиу;
- лекция ямаса семинар сабақлардың исленбесин ислеп шығыуды үйрениу;
- методикалық исленбелер тийкарында лекция хәм семинар сабақларды өтиу көнликпесине ийе болыу.

Оқыу режесиндеги басқа пәнлер менен байланысы

Бул пән биринши нәўбетте педагогика, психология пәнлери менен байланыслы болып, алдынғы педагогикалық технологияларды қолланыу көнликпелерин ийелеу хәм инсан психологиясы, әсиресе жаслар психологиясының өзине тәнликлери менен таныс болыуды талап етеди. Сондай-ақ, бул пән социология, тарийх хәм басқа да социаллық-гуманитар пәнлер менен де байланыслы болып, тыңлаушы бул пәнлердеги соңғы жаңалықлар менен байланыслы мағлыұматларға ийе болыуын талап етеди.

Пәнди оқытууда пайдаланылатуғын заманагой информациялық хәм педагогикалық технологиялар

Оқыу процесси менен байланыслы болған билим бериу сапасын белгилеуши халатлар төмендегилер: жоқары илмий-педагогикалық дәрежеде сабақ өтиу, проблемалы лекциялар оқыу, сабақларды сорау-жууап көринисинде қызықлы етип шөлкемлестириу, алдынғы педагогикалық технологиялар хәм мультимедиялық кураллардан пайдаланыу,

тыңлаушыларды қызықтыратуғын, ойландыратуғын проблемаларды студентлерге ұсыныу, талапшандық, тыңлаушылар менен индивидуал ислесиу, еркин пикир-алысууға, илимий излениуға тартуу.

« Жәмийетлик пәнлер тарийхы хәм логика пәннин оқытуудың дидактикалық тийкарлары» курсың режелестириуде төмендеги тийкарғы концептуал катнастардан пайдаланылады:

Шахса бағдарланған қатнас. Бул қатнас билим бериу процесси катнасушыларының барлығының рауажланыуын талап етеди. Бул болса билим бериуди режелестириуде² билим алыушы шахсты емес, биринши нәубетте, келешектеги канигелик искерлиги менен байланыслы болған оқыу мақсетлеринен келип шыққан халда қатнас жасауды талап етеди.

Системалы қатнас. Билим бериу технологиясы системаның төмендеги белгилерин өзинде жәмлеген болуы тийис: процесстиң избе-излиги, оның барлық элементлериниң өз-ара байланыслылығы, бир пүтинлиги.

Искерликке бағдарланған қатнас. Шахстың өз канигелигинде қолланыуы мүмкин болған қасийетлерди қалиплестириуге, билим алыушының искерлигин активлестириу хәм интенсивлестириуге. Оқыу процессинде студенттиң барлық қәбилети хәм имканиятлары хәм дәретиушилигин ашыуға бағдарланған билим бериуди аңлатады.

Диалоглы қатнас. Бул қатнас оқыу мүнәсебетлерин жаратуу зәрүрлигин билдиреди. Оның нәтийжесинде шахстың өз-өзин активлестириу хәм өзин көрсете алыу сыяқлы дәретиушилик қәбилети күшейтиледи.

Бирге-ислесиуге тийкарланған билим бериуди шөлкемлестириу. Демократиялық, теңлик, билим бериуши хәм билим алыушы искерлиги мазмунын қалиплестириуде хәм ерисилген нәтийжелерди бахалауда биргеликте ислесиуди ислесиуди шөлкемлестириуге итибарды каратуу зәрүрлигин билдиреди.

Проблемалы билим бериу. Билим бериу процессинде пән бойынша проблемалық характердеги темаларды бериу арқалы билим алыушының активлигин күшейтиу усылларынан бири. Бунда билимниң қарама-қарсылықлы характери хәм оны шешиу усыллары, диалектикалық пикирлеуди қалиплестириу хәм рауажландырууға дыққат каратылады.

Хабарды ұсынуудың заманагөй қураллары хәм усылларынан пайдаланыу – жаңа компьютер хәм хабар техноогияларын оқытуу процессине қолланыу.

Оқытуудың усыллары хәм техникасы. Лекция (кирисиу, тематикалық,визуализация), т- схема, синквейн, семинар-конференция, ойынлық метод, проектлер методы, дискуссия, китап пенен ислесиу, шынығыулар шешиу, плакатлы презентация.

Оқытууды шөлкемлестириу формалары – фронтал, индивидуал, коллектив.

Оқытуу қураллары: оқытуудың дәстүрий формалары (сабақлық, лекция тексти), тарқатпа материаллар, шынығыулар.

Кери байланыс усыллары хәм қураллары: бақлау, билц-сораулар, аралық, шегаралық хәм жуумақлаушы қадағалау нәтийжелерин анализи тийкарында оқытуя диагностикасы.

Басқаруу усыллары хәм қураллары:оқыу сабағының басқышларын белгилеп бериуши технологиялық карта көринисинде оқыу сабақларын

режелестириў, қойылған мақсетке ерисиўде оқытыўшы хәм тыңлаўшының биргеликте хәрекетти, аудиториядан тысқары өз-бетинше ислерди қадағалаў.

Мониторинг ва баҳалаў: оқыў сабағында хәм пүткил курс даўамында оқытыў нәтийжелерин режели түрде аралық қадағалаў хәм шегаралық қадағалаў түринде тексерилип барылады. Курс ақырында аўызеки қадағалаў формасында жуўмақлаўшы қадағалаў өткериледи.

« Жамийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер » пәнинен темалар хәм саатлар бойынша бөлистирилиўи:

т/ н	Тема атлары	Жәми саат	Лекция	Әмелий сабақлар	Өз бетинше	Көшпели сабақ
1	Дуньяның раўажланған мамлекетлеринде талим системасының шөлкемлестирилиўи	4	2	2		
2	Оқыў процессиниң норматив-хуқыкый тийкарлары: сырт ел тажрийбеси хәм олардың салыстырмалы анализи	4	2	2		
3	Билимлендириў процессин шөлкемлестириўде сырт ел методикалары	2		2		
	Жәми	10	4	6		

Тийкаргы бөлим: Пәннің методикалық тәрәптән избе излиги Лекция сабақлары

Дуньяның раўажланған мамлекетлеринде талим системасының шөлкемлестирилиўи

Билимлендириўдин өзбекстан модели, билимлендириўдин европа модели, билимлендириудин америка модели, билимлендириудин азия модели өзине тәнликлери. Салыстырмалы анализ
Қолланылатуғын тәлим технологиялары: тематикалық лекция, лекция визуализация, кластер усылы.

Әдебиятлар: Т1,Т2,Т3,Т4,Т5,Т6,Т7,Т8, Қ1-17

Әмелий сабақлардың усыныс етилетуғын атамалары

Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер

Лекция оқыў процессиниң тийкаргы формасы сыпатында. Лекцияның эвристикалық хәм тәрбиялық мазмуны. Лекцияны таярлаўда тийкаргы басқышлары хәм олардың мазмуны. Лекцияның логикасы хәм структурасы. Лекцияның түрлери хәм олардың өзгешелиги

Қолланылатуғын тәлим технологиялары: кластер, киши группаларда ислеў, инсерт, сораў-жуўап усылы

Әдебиятлар:Т 1,Т2,Т3,Т4,Т5,Т6,Т7,Т8, Қ1-17

Әмелий (семинар) сабақларды таярлаў хәм өтиў методикасы. Әмелий (семинар) сабақларының оқыў процессиндеги орны хәм роли. Семинарды өтиўге методикалық таярлық. Семинар сабақлардың формалары: (кеңейтирилген диалог, хабарландырыўлар, докладлар, реферат, теориялық конференциялар, қадағалаў, жазба жумыслары). Семинар сабақларының рецептивлик, репродуктивлик хәм продуктивлик бөлимлери

Қолланылатуғын тәлим технологиялары: БББ, киши группаларда ислеў, еркин хат, сораў-жуўап усылы

Әдебиятлар:Т 1,Т2,Т3,Т4,Т5,Т6,Т7,Т8, Қ1-17

Бағдарламаның информатсион методикалық тәмийнлениўи

Бул пәнди оқытыў процессинде тәлимнин заманагөй методлары, педагогикалық хәм хабар коммуникация технологияларынан пайдаланыў нәзерде туюлған.

Жоқарыда көрсетилген лекция, әмелий сабақларды өткенде компьютер, видеопроектор хәм экраннан, кадаскоптан, сызылмалардан пайдаланылады.

Пайдаланылган тийкаргы сабақлықлар хэм оқыў қолланбалар дизими

Тийкаргы сабақлық хам оқыў қолланбалар:

1. Каримов И. Асарлар. 1-14-жилд. –Т.: Ўзбекистон, 1996-2007
2. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008
1. **Ахметов Н.К., Хайдарова Ж.С. Игра как процесс обучения. А-А,1985**
2. Балаев А.А. Активные методы обучения. М.,1986
3. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология. Ростов на Дону, 2000.

Қўшимча адабиётлар:

1. Борисова Н.В., Соловьева А.А. Игра в обучении лекторов. М., «Знание», 1990
2. Брушлинский А.Б. Психология мышления и проблемное обучение. М., 1983
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М., «Высшая школа», 1991
4. Вербицкий А.А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения. //Лекторское мастерство №11, 1990 /М., «Знание»
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М., «Педагогика», 1991

3. Интернет материаллары:

- a. <http://www.mgimo.ru/fileserver/>
- b. <http://www.ssu.runnet.ru/...>
- c. http://www.philol.msu.ru/~rlc2001/ru/sch_14.htm
- d. <http://www.philosophy.pu>
- e. <http://anthropology.ru/ru...>
- f. <http://www.usu.ru/inform/>
- g. <http://www.tsu.ru/Webdesi...>

Лекция текстлери

1-тема. Дуньяның раўажланған мамлекетлеринде талим системасының шөлкемлестирилиўи

Реже:

1. Билимлендириўдин озбекстан модели
2. Билимлендириўдин европа модели
3. Билимлендириўдин америка модели
4. Билимлендириўдин азия модели

1. Билимлендириудин озбекстан модели

Билимлендириў философиясы философиялық билимлер системасында өз алдына тараў сыпатында ХХ эсирде қалипести. Бул бағдардың тийкарын салыўшы сыпатында америкалы философ Джон Дьюи тән алынады. Билимлендириў философиясы тиккелей философияны түсиниў менен байланыслы болады. Ең дәслеп, философия бул «таза» яки «жаңа» илим сыпатында алып қаралатуғын турақлы хәм кең тарқалған көз қараслардан кутылыўымыз керек. Бул жағдайда философия оқыў дисциплинасы (пәни) сыпатында бир қанша билимлер суммасына (жыйындысына) тең болады, бул жерде атап өтиўимиз тийис – ең төмен көрсеткиш: бириншиден, бул студенттиң философия бойынша алған билимлерин экзамен ўақтында «тапсырып», кейин ала «умытып қалыўы»; екиншиден, өте жақсы көрсеткиш – бул студенттиң көз қарасын кеңейттириўде үлкен әҳмийетке ийе хәм «философиялық билимданлық» дәрежеси күшейеди.

Улыўма Билимлендириў философиясы, көбинесе курстың анаў яки мынаў бөлимлериниң қосындысының баян етилген жеке методикасы болып есапланады, яғный атап өтиўимиз мүмкин, онтология, гносеология, социаллық философии хәм т.б. Тарийхий-философиялық проблемалық майданда философия реаль илим ямаса илим методологиясы сыпатында емес, ал иррационалистлик хәм рационалистлик универсаллық дуньятаным яки дуньяны түсиниў мәденияты болып табылады. Бул жерде оқытыўшының

тийкарғы концептуаль ұазыйпасының бири болып философиялық ойда усы атап өтилген мәдениетты пайда етиў, қәлиплестириў хәм оған студентти үйретиў.

Методикалық жақтан бул процесс тийкарынан студентти оригиналь философиялық текстлер менен ислесиўге үйретиў, дүнья жүзлик философиялық процессте болып өтетуғын көп аспектли тарийхта сәўлелендиретуғын проблемалық ситуацияларды анализлеўге үйретиў болып есапланады. Философия барлық ўақытта дүнья жүзлик раўажланыўдың догмалық яғный «қатып қалған» билим алыў схемасын қурыўға умтылды.

Хәзирги ўақытта философияны үйрениў, философиялық билимлерге ийе болыў, философиялық ағартыўшылыққа болған мүхтәж, философиялық ой-пикир жүритиў, дүньяны сезе билиў хәм дүньятаным сыпатында оғада әхмийетке ийе.

Философияға болған оғада зәрүрлик адамның руўхыйлығынан, хәзирги заман бахалықлардың кризисинен тиккелей байланыслы болады. Буд жерде атап өтиўимиз мүмкин адамды биологиялық түр сыпатында сақлап қалыў, еркинлик дәрежеси хәм де пухаралық жәмийеттиң болмысын характерлейтуғын стратегияларды ислеп шығыў баслы мәселе болып табылады.

Ал философияға болған жеке мүтәжлик болса, К.Ясперстиң айтыўы бойынша, «Адамлар жасап атыр екен, демек филсоофияның болмаўы мүмкин емес. Философия тийкарынан басқа мақсетлерден жоқары өмирдиң мазмунына ийе болыў, жасаўдың мақсетин аңлап жетиў, бул мазмунды хәзирде аңлап алып – хәзирги тийкарында келешекке хызмет етиў, - ҳеш қашан қандай-да бир адамды ямаса улыўма адамды усыл сыпатына (дәрежесине) түсирмеў. Философиялық ой-пикир жүритиў (философствование) барлық ўақыттағы ўазыйпасы бундай: болмысты түсиниў тийкарында ҳақыйқый инсан болыў...» (К.Ясперс. *Философская вера // смысл и назначение истории*. М., Республика, 1994. с. 500).

Жоқарыда айтылғанлардың барлығы студент тәрәпинен философия бойынша стандарттың минимумын, яки философияны оқытуы дисциплинасын үйренип алыу зәрүрлигин туұдырады. Бирақ, бул жерде философияны үйренип алыу – мақсет емес, ал усыл сыпатында алып караймыз: ол механикалық-формаллық болмауы керек, ол идеалында студенттиң жеке раўажланыуына тәсир етиуи керек.

XXI-әсир басындағы реалийлер, яғный фактлер, хақыйқый социаллық процесслер, қубылыслар, үшінши мың жыллықта улыўмацивилизациялық раўажланыудың перспективалары, билимлендириу тарауының гуманизацияланыуы ўазыйпалары, билимлендириудиң «алға озып өтиуи»ниң пайда болыуы, булардың барлығы объектив көз қарастан кәнигени таярлауда оның жеке раўажланыуын ең биринши планға қояды. Егерде, дәслебинде билимлендириу процессинде тийкарынан шахстың қәлиплесиуи алға қойылған ўазыйпа болған болса, ал хәзирде, билимлендириу процессинде нонконформистлик шахстың қәлиплесиуи, социаллық орталықта толерантлы хәм өзін өзи реализациялау хәм өзін өзи актуализациялауға бағдарланған шахсты қәдиплестириу хәм тәрбиялау баслы мәселе болып табылады. Бул контексте жоқары оқыу орнында өтилетуғын философия предметиниң роли жүдә күшли. Бул жағдайда тийкарынан принципиаллық жақтан философияны үйрениу процессинде, студент тек ғана белгиленген билимлер жыйындысын ғана үйрене қоймастан, ол жаңа социаллық жақтан зәрүрли тәжирийбе топлап, «өзін өзи пайда етип», философиялық ой-пикир жүритиудиң, дүньяны билиу хәм дүньяны түсиниу усылы сыпатында көникпелерди үйренип, өзлестирип алыу болып табылады.

Философиялық ой-пикир жүритиудиң өзеги сыпатында еркин пикирлеу, тийкарғы бақалық ориентациясы болып – толерантлық есапланады. Келешектеги кәниге ушын философиялық мәденият оның профессионаллық тийкары болып табылады. Ол тийкарынан студенттиң жаңа билимлерди өзлестирип билип алыуына, жаңа информациялық, технологиялық хәм дүньяға көз қараслық парадигмаларға тез көникиб, адаптацияланыуы хәм

билим алыуды тийкарғы хәм жоқары бахалық сыпатында алып карайтуғын шахстың кәлиплесиуйине дерек болады.

Студенттиң шахс сыпатында кәлиплесиуйи менен бара бар философиялық мәдениятының концептуаль критерийи, яғный өлшеминиң кәлиплесиуйиниң тийкарғы басқышлары болып төмендегилер табылады:

- арнаұлы белгиленген философиялық терминология хәм категориаль-түсиник аппаратын белгили дәрежеде өзлестирип алыұ;
- арнаұлы философиялық әдебиятларды хәм оригиналь философиялық текстлерди оқыұ;
- философиялық диалог хәм философиялық дискурс жүргизиұ уқыпшылығына ийе болыұ;
- философиялық ой-пикир жүритиұ дүньяны билип алыұ хәм дүньяны түсиниұ усылы сыпатында үйрениұдиң жеке талабы;
- ғәрезсиз толерантлық ойлаұ дүньяға көз караслық-искерлик бахалық сыпатында;
- профессиональ искерлик процессинде философиялық мәдениятты реализациялаұ.

Жоқарыда көрсетилген хәм атап өтилгенлердиң барлығы теоретикалық-методологиялық тийкар болып, «Билимлендириұ философиясы» курсы дүзиұ хәм оқытыұда дәслепки бахалық установкалардың бири болып есапланып, оның мазмуны философия курсының айырым бөлимлерин ямаса айырым темаларын үйрениұдеги жеке методикалар жыйындысы болып қоймастан, философияны оқытыұдың улыұма методикасы болыұы тийис. Усындай подход «тарийхий жақтан» В.И.Разин тәрепинен «Жоқары оқыұ орынларында философияны оқытыұдағы улыұма методика» атлы 1977 жылы баспадан шыққан мийнетинде усынылғын. (Разин В.И. Общая методика преподавания философии в вузах: Метод. Пособие для преподавателей. М.: Высшая школа, 1977).

2. Билимлендириудин европа модели

Келешекте философия пәни бойынша оқытыушыларды таярлауда хәм оларды үйретиу процессинде есапқа алмауымыз мүмкин болмаған бир қанша карама-қарсылықлар жүзеге келеди. Мәселен, айтып өтиуимиз мүмкин:

- бириншиден, студенттиң оқыу-үйрениу искерлигиниң абстракт предмети (философиялық мектептер хәм бағларлар, дереклер текстлери х.т.б.) хәм үйренилип атырған профессиональлық-педагогикалық искерлигиниң реаль предмети арасында;

- екиншиден, профессиональлық искерликтiң мазмунының бир пүтинлиги хәм студент тәрeпинен көп предметлер (яғнай, философия тарийхы, онтология хәм билиу теориясы, логика, мәданияттаныу, педагогика хәм психология, этика, эстетика х.т.б.) үйренип алыуы арасында;

- үшіншиден, профессиональлық-педагогикалық искерликтiң реализацияланыуының жәмийетлик формасы хәм студенттиң оны менгерип алыуының жеке формасы арасында бир қанша карама-қарсылықларды көриуимиз мүмкин.

Оннан тысқары, атап өтиуимиз мүмкин, студентлердиң өзиниң бар мүмкиншиликлериниң хәм уқыплылығының өзи тәрeпинен өзін өзи баҳалауының өте төменлеп кеткенин, олардың келешектеги философия пәни оқытыушысы болыуындағы хәм келешектеги педагогикалық искерлигине де айырым негативлик қатнас жасауы тәрeплерин бақлауға болады.

Усындай қарама-қарсылықлардың хәм проблемалардың шешилиуинде «Билимлендириу философиясы» курсында студентлердиң келешектеги профессиональлық-педагогикалық искерлигинде теориялық билимлердиң әмелий уқыплылық хәм көникпелериниң байланысын тәмийинлеп турыушы сондай оқытыу системасын пайда етиу зәрүр.

Курсты менгерип алыудың төмендеги дәрежелерин бөлип көрсетиуге болады:

- репродуктив, яғнай, методикалық билимлерди алыу;
- методикалық билимлерди алыуда үйренип алыу дәрежеси, яғнай, лекцияның жобасын хәм оның текстлерин дүзиу, әмелде қолланылып

атырған оқыулық хэм оқыу колланбаларға сын жазыу, үйренилип атырған темаларға теориялық хэм праткикалық жақтан өзиниң концепцияларын усыныу, студенттиң ойлау искерлигин, ойлау қәбилетин активлестириуге бағдарланған хэм оларды шешиуде усыллар хэм жолларын табыуға каратылған, мәселелер менен байытылған семинар сабақларын ислеп шығыу, оннан тыскары «Философия» курсының бағдарламасының авторлық вариантын пайда етиу х.т.б.;

- белгиленген көникпелер хэм уқыпшылық дәрежелерин менгерип алыу, яғный, лекцияның жобасын хэм оның текстлерин, оқыулық хэм оқыу колланбаларға жазылған сынды додалау, философиялық курс бойынша студент тәрәпинен усынылған авторлық бағдарламалар вариантларын анализлеу, оқыу процессинде рольлик ойын шегарасындағы семинар сабақлардың ситуацияларын моделлестириу х.т.б.

Келешекте философия пәни оқытыушысын таярлауда, студенттиң жеке жетискенликлерин қадағалап турыушы хэм оның (студенттиң) кейинги профессиональлық қәлиплесиуйине тәсирин тийгизетуғын тапсырмалардың формулировкаланыуында жоқарыда атап өтилген хәр бир дәреже белгили бир баҳаны пайда етеди. «Билимлендириу философиясы» сабағын хэм оны өткериу формасын шөлкемлестириуде принципиаль әхмийетли орынды шахсқа бағдарланған педагогикалық технологиялар ийелейди. Олардың тийкарында диалоглы принцип қойылған болып, яғный, бул оқытыушының хэм студент арасындағы, бул жерде айтып өтиуйимиз керек – болашақ оқытыушыны кәсиплес қатарына киргизилгенлиги хэм олар арасындағы тең хуқықлы қатнас пайда болғанлығы, хәр бир үйрениушиниң өз бетинше ис алып барыуының майданын кеңейтиу баслы мәселе есапланады.

Усындай оқыу процессинде оқытыушы тек ғана оқытып қоймастан, ал студентти профессиональлық рауажланыуына бағдарлап хэм оның әмелге асырылыуына қолай жағдай жаратады.

Солай етип, атап өтиуйимиз керек, «Билимлендириу философиясы» курсы өзиниң зәрүрияты бойынша базалық философиялық курсларға

салыстырғанда екинши орында турады хэм олардан ғәрезли болады. Мазмуны жағынан бул курс кәнигеликтің барлық улыўма профессиональлық дисциплиналарына хэм «Психология хэм педагогика» курсына таянады.

XXI-әсир жәмийеттиң раўажланыўында руўхыйлықтың үстемлиги, Өзбекстанның өзине тән раўажланыў моделинде базар экономикасының руўхый факторы, талабы педагогиканы глобалласыўына тийкар болды.

Социаллық турмыс сферасында таълим-тарбияны әмелге асырыўдың өзине тән өзгешеликлерин үйренетуғын педагогиканың оннан артық тармақлары пайда болды. Жоқары оқыў орны педагогикасы мәмлекетте жоқары оқыў орынларында билимлендириўдиң раўажланыўына байланыслы халда өз алдына пән сыпатында раўажланып келмекте.

3. Билимлендириудин америка модели

Жоқары мектеп педагогикасы ең дәслеп таълим-тарбия процессиниң төмендеги улыўма нызамлықларына тийкарланады:

1. Таълим-тарбия процессиниң бар болған шараятқа, дәўир талабына сай келиўи. Педагогиканың предмети болған таълим-тарбия адамлар жәмийети тарихий раўажланыўында жасларды өмирге таярлаў, мийнет искерлигине таярлаў буйыртпасына тийкарланған халда раўажланған. Бүгинги күнде, илимниң тез пәт пенен раўажланыўы, базар экономикасы шараятында жоқары таълимге жәмийеттиң буйыртпасы, кадрлар таярлаўдың миллий дәстүринде белгилеп берилген.

2. Философияның, теорияның әмелият пенен бирлиги философиялық категориясы таълим-тарбия процессиниң нызамлықларының бири болып есапланады. Жоқары таълимде теорияның әмелият пенен ара бирлиги болашақ кәнигелерди өмирге таярлаўдың тийкары болып табылады.

3. Таълим-тарбия хэм раўажланыўдың өз-ара байланысының нызамлықлары Өзбекстанның өзине тән раўажланыў моделинде руўхыйлықтың, таълим-тарбияның үстинлигин тәлиматының тийкарын салыўшы Президентимиз И.А.Каримовтың «Жоқары манаўият – жеңилмес күш» китабында айтып өтилгениндей, «Таълимди тәрбиядан, тәрбияны болса

тәлимнен ажыратып болмайды – бул шаркона қараш, шаркона өмир философиясы».

4. Таълим-тәрбияның студентлер имканияты хәм уқыплылығына сай келиўи ыызамлықлары жоқары мектеп дидактикасының тийкарғы принциплеринде өз сәўлесин тапқан. Зыялы, билимдан, зийрек студентлерди табыў, олардың билим-көникпелерин раўажландырыў доқары мектеп искерлигиниң өлшемин айланған. Өзбекстан хәм Қарақалпақстан Республикасының жасларының дүнья жүзлик аренаға шығыўы, болашақ Аль-Хорезмий, Фарабий, Беруний, Ибн Сина, Навоиларды тәрбиялаўдың теориялық тийкарларын жаратыў нәзерде тутылған.

5. Педагогиканың үйретиў хәм үйрениўдиң бирлиги, оқытыўшы хәм студентлер искерлигине бийланыслы болыў ыызамлықлары таълим процессии технологиясы әмелиятқа тийкарланады. «Жоқары мектеп педагогикасы» оқыўлығында таълим-тәрбияға технологиялық, системалық қатнас жасаў методологиясы тәжирийбеде сыналған. Хәм, таълим системасында бюрократиялық дүзимнен парқланатқын оқытыўшы хәм студент бирге ислесиў методикасы ислеп шығылған.

6. Таълим мақсети, мазмуны, методлары хәм формаларының ара байланысының педагогикалық ыызамлықлары жоқары таълимде хәм педагогикалық технологияны нәтийжели қоллаў имканиятын береді. Педагогикалық процесстиң бул ыызамлықларының бири хәзирги дәўирде таъдим-тәрбияны шахсқа бағдарланған мақсетин өз ишине қамтыйды.

4. Билимлендириўдин азия модели

Болашақ қәнигелерди хәр тәрәплеме қәлиплестириў олардың кәсиплик шеберлигин хәм руўхый-этикалық, физикалық пазылетлерин пайда еттириўде шахсқа бағдарланған таълим-тәрбия концепциясы ислеп шығылғанлығы пәнниң жеңiske ерисиўлериниң бири. Соның ушын да хәр бир пәнди үйрениўде болашақ қәниге өз «мен»ин билиўге қаратылыў мақсетке муўапық. Таълим-тәрбия мазмунын белгилеўде талим стандартлары тийкарында **пәнлерара байланыс ыызамлықлары** хәм бирге ислесиў

жоллары методологиялық характерге ийе. Кең имканиятлы, хәр тәрәплеме раўажланған қәнигелерди таярлаўда қәнигелик пәнлер методикасы, бизиң жағдайымызда «Билимлендириў философиясы» хәм педагогиканың улыўма нызамлықларына тийкарланады.

Таяныш сөзлер: философия, билим, илим, дүньяға көз-карас, цивилизация, формация, жәмийетлик раўажланыў, прагматизм, неопозитивизм, гуманизация

Қадағалаў ушын сораўлар:

1. Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер предметине қандай мәселелер киреди?
2. Жәмийетлик-гуманитар панлерди оқытыўда алдынгы сырт ел тажрийбелер басқа философиялық илимлер менен байланысын түсиндириң.
3. Билимлендириўдиң гуманизациясы дегенде нени түсинесиз?

2-тема: Оқыў процессиниң норматив-хуқыкый тийкарлары: сырт ел тажрийбеси хәм олардың салыстырмалы анализи

Реже:

1. **Өзбекистан ҳам сырт ел мэмлекетлеринде билимлендириү тараўында улыўма ўэкиликке ийе мэмлекет органлары**
2. **Өзбекистан ҳам раўажланған сырт ел мэмлекетлеринде билимлендириү тараўында арнаўлы ўэкиликке ийе мэмлекет органлары системасы хэм ўэкиликлери**
3. **Раўажланған сырт ел мэмлекетлеринде билимлендириү системасын басқарыўда жокары оқыў орынлары хэм мэмлекетлик емес шөлкемлердиң қатнасыўы**

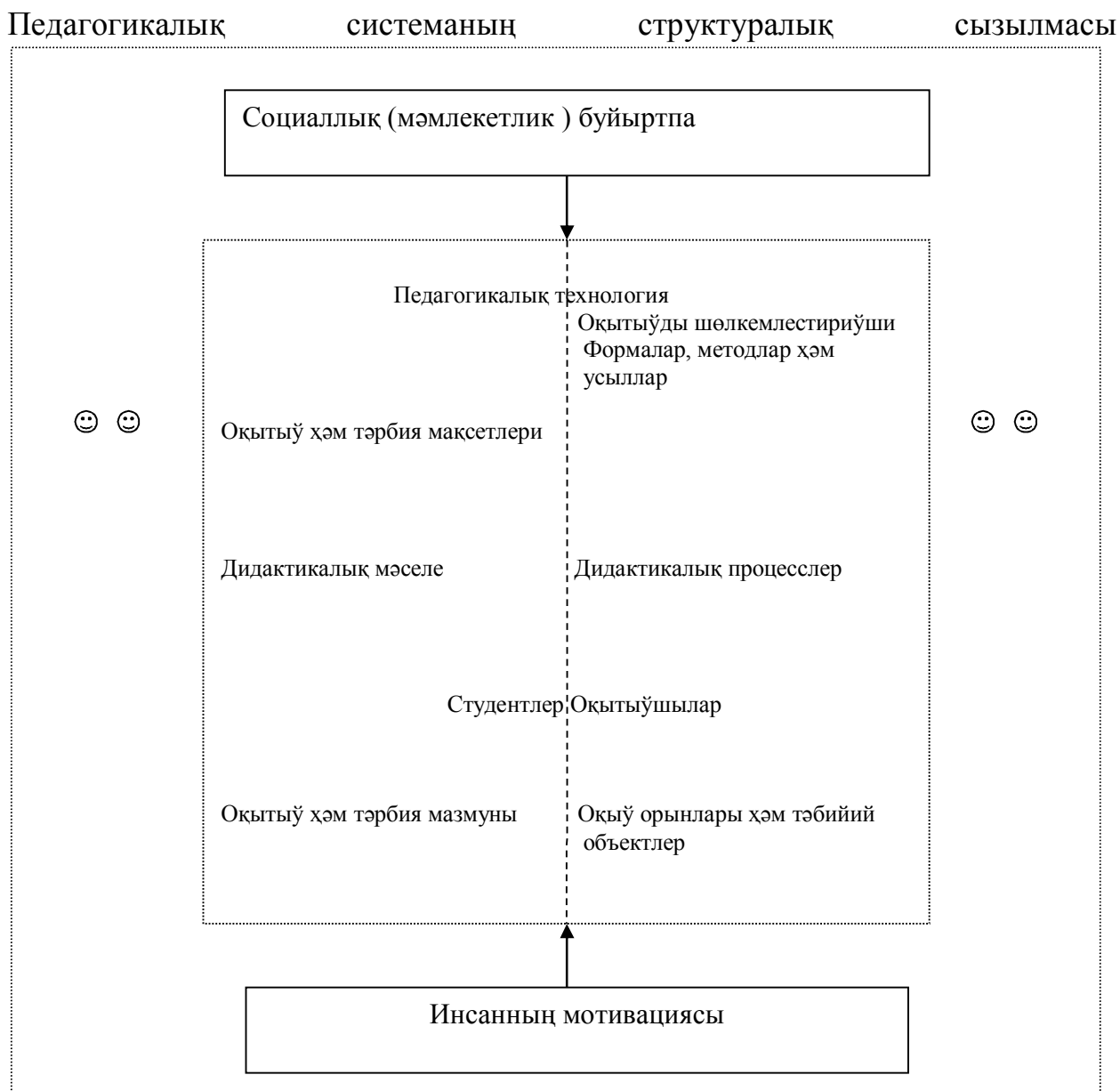
1. **Өзбекистан ҳам сырт ел мэмлекетлеринде билимлендириү тараўында улыўма ўэкиликке ийе мэмлекет органлары**

Олий Мәжилистиң билимлендириү тараўдағы ўэкиликлери

- Билимлендириү тараўының нызамшылық тийкарларын жаратыў хэм жетилистириү;
- Билимлендириүге байланыслы нызам хўжетлердиң орынланыўын қадағалаў;
- Билимлендириү тараўына ажыратылатуғын қаржыларды мэмлекет бюджетин тастыйықлаў аркалы қадағалаў

Педагогикалық система «үлкен системаның» (тәлим системасының) элементи сыпатында «тең салмақтықтың улыўмалық нызамына» – берилген системадағы қарама-қарсы күшлердиң өз-ара қатнасы дәрежесин сәўлелендириўши тәбияттың универсаллық нызамына тийкарланған ҳалда қаралыўы тийис. Ол системаның берилген сәйкеслик шегарасында раўажланыў бағдарын хэм тийкарын аңлатады. Системадағы тең салмақтылық ҳалат қәлеген болыўы мүмкин, бирақ идеалда ҳақыйқый тең салмақтылыққа ийе болыўы тийис, себеби сол ўақытта берилген системаның қарама-қарсы күшлери барабар теңликте болады. Қәлеген система сапалылық (исенимлилик) хэм турақтылық түсиниклери менен

сыпатланады. Бул түсиниклер системаның теңсалмақлылық түсинигине арқа сүйейди.

Қәлеген система турақлы болады, егер ол тең хәрекет етиуши күшлердин зәрүрли балансына ийе болса, жасағыш болады, егер ол үзликсиз жаңаланыу, бийимлесиу хәм системаны тең салмақлылық жағдайына алып келетуғын механизмине ийе болса, узақ жасайды хәм келешеге болады, егер оның рауажланыу векторы (бағдары хәм тийкары) бир пүтин системаның (яки оның элементлеринин көпшилигине) мәплерине сәйкес келсе.

Дүнья жүзлик тарийхий тәжрийбе тең салмақлылық нызамының бийкарланыуы, әсиресе адамзаттың социаллық-экономикалық

раўажланыўында қәлеген системаны (сиясий, экономикалық, әдеп-икрамлылық хәм қәлеген басқа) сөзсиз истен шығарған.

Бул халатты бизлер өзимиздиң раўажланыў басқышымызда да гүзеткенбиз. Бизиң елимиз базар системасына өткеннен кейин, бурын мәмлекет тәрәпинен қоллап қуўатланған тәлимдеги салыстырмалы турақлылық интенсив тәризде ыдырай баслаған. Тәлим системасы экономикалық, сиясий, социаллық, технологиялық хәм басқа факторлардың күшли тәсири астында қалады. Нәтийжеде тең салмақсызлық халаты, шеги жүз береді, тәлим системасы тең салмақлық халатынан шығады, бурынғы турақлы халатқа қайтыўдың өзи бүгин мүмкин емес, өйткени әдеттеги хәм жақсы иске қосылған механизм жаңа жағдайларда хәрекет ете алмайды. Сол себепли хәзирги жағдайда экономикалық илим, әсиресе базар қатнасықлары жағдайларындағы тәлим экономикасы тийкарында тәлимди реформалаўға болған усылларды ислеп шығыў талабы бар. Мәселениң бундай қойылыўы күшейип баратырған улыўмакризислик жағдайда тәлимниң адамзаттың социаллық Аман қалыўының хәм раўажланыўдың жаңа цивилизациялық басқышқа өтиўиниң гаранты (кепили) бола алтуғынлығынан дерек береді.

Техинка хәм өндирис әмелиятында бурыннан тең салмақлық нызамы айқын емес көринисте пайдаланылады. Ушыў суднасының турақлылығы, оның хызмет көрсетиў исенимлиги (беккемлиги) тең салмақлылық түсинигин басшылыққа алыўды талап етеди. Социаллық раўажланыўдың үстинликке ийе факторларының бирине тәлимниң айланыўы оқыў мәкемелериниң «жуўапкершиликли тәлим орталығына» айланыў зәрүрлигин береді. Ол XX - әсирдиң механикалық дүньяға көз қарасына сәйкес келмей, ал XXI-әсирдиң дүньяның өзін шөлкемлестириў концепциясы логикасына тийкарланыўы тийис.

**2. Өзбекстан хәм раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде
билимлендириў тараўында арнаўлы ўәкилликке ийе мәмлекет
органлары системасы хәм ўәкилликлери**

Педагогикалық системаның да өміршеңлігі, перспективлілігі, тұрақтылығы егер оның элементтері өз-ара байланысқан, бір стратегиялық мақсетке бойсынған болса ғана тәміинленеді, яғни конвенгерция тийкарында хәрекет етеді. «Педагогикалық» системаның элементлерине болған интегративлік принцип оның толық хәрекет етиўин хәм «үлкен системалардың» мәпин есапқа алған халда өмир сүриўин тәміинлейди.

Бизлер қарап атырған педагогикалық системаның тұрақтылығын, жасаўын, перспективасын тәміинлеўши жағдайларды анализлеў оқытыў технологиялары жойбарластырыўдың (усыллар, формалар, кураллар, оқыў-илимий база аркалы мақсетлерден оқытыўдың нәтижелерине ерисиўге шекем), жоқары тәлимдеги оқытыў процессин кейинги қайта тиклеўин дүзетиў, иске асырыўдың системалық методы сыпатында алға сүрилсе мүмкин болады. Бул гипотетикалық жағдай педагогикалық системаның мақсетке тийкарланғанлығын дәлиллеп қоймастан, оның компонентлериниң барлығын информатизациялаў зәрүрлигин ашып береді.

Оқыў процесси дәретиўшиликке тийкарланған жұмыс, сол себепли бизлерден тәлимди стандартластырыў мәселесин түсиниўди талап етеді.

Стандарт жоқарыдағы анықламада көрсетилгениндей диагностика аркала сәўлеленген тәлимниң белгили тәрәплерине қойылатуғын зәрүрли минимал талаптарды аңлатады. Тәлимниң қандай тәрәплерин стандартластырыўымыз тийис хәм мүмкин болады?. Бул сораўға жуўап бериўимиз ушын қәлеген тәлим шөлкеминиң педагогикалық системасының элементлерин анализлеўимиз зәрүр. Себеби қәлеген педагогикалық система дидактикалық мәселени хәм элементлерди қәлиплестиретуғын, бул мәселени шешиў куралы сыпатында дидактикалық процесслерди сүўретлеўши элементлерден турғанлығы себепли, тәлимдеги стандартластырыў да еки аспекттен турады

1. Дидактикалық мәселе. Оның формулировкасы педагогикалық системаның үш элементиниң: студентлер, оқытыў (тәлим) мақсети, оқытыў (тәлим) мазмунының структурасын ашыў жолы менен иске асырылады.

Студентлерге келсек, олардың белгили бир педагогикалық системаға кириўи хәм онда болыўы ушын олардың инсанлық сапалары белгили бир талапларға (интеллектуаллық, әдеп-иқрамлы, социаллық, физикалық, эстетикалық таярлықтың дәслепки дәрежеси, оқыўдың мотивацияланыўы, материаллық тәмийинлениў х.б.) жуўап бериўи тийис.

Педагогикалық системаның бул берилгенлигине қатнаста талаптардың бундай минималлық дәрежеде белгилениўи оның нормаға ийе болыўы, яғный сәйкес стандарт формасында анықланылыўы менен гүзетиледи. «Белгили бир оқыў орнына тапсытырыўшыға қойылатуғын негизги (дәслепки) талаптар» деген түрге келтириледи. Бундай стандарт көпшилик жағдайда гуманистлик қәсийетлерге де ийе болады. Ол жоқары оқыў орынларына тапсырыўдың барлық процедураларынан анықсызлықты алып таслайды. Ол тәлим системасының мийраслығын, бир пүтин тәлим кеңислигин қәлиплестириў проблемасын шешиўге хызмет етеди.

2. Тәлим (оқытыў) мақсети. Бул жерде стандартлаастырыўдың зәрүрлигин дәлиллеп отырыўға зәрүрлик жоқ болса керек деп ойлаймыз. Бирақ педагогикалық системаның басқа бөлегин – дидактикалық процесслерди анализлеўде стандартлаастырыўдың басқа картинасы ашылады. Бизге мәлим болғанындай оқытыў технологиясының тийкарғы компонентлерин оның мазмуны, дидактикалық процесслердиң өзи, оқытыўдың шөлкемлесиўши формалары, оқытыў кураллары хәм оқытыўшылар береді. Дидактикалық процесслерди таңлаў хәр қыйлы көз қараслар менен бериледи, олар хәр қыйлы оқыў орынларында, хәр қыйлы оқытыўшылардың орынлауында бирдей болыўы мүмкин емес. Усыған байланыслы дидактикалық процесслерди стандартлаастырыў талап етилмейди, усыны иске асырып бизлер жоқары оқыў орнын хәм оқытыўшыларды бундай стандартларды сақлаўдың мүмкин емеслигинен қутқарамыз.

Жоқары оқыў орынлары хәм оқытыўшыларға, тән алынған авторлық мектеплерге бул мәселени шешиўде еркинлик бериледи, стандартқа

тийкарланған типлик нормаларды, усыныс етилетуғын, бирақ шәрт болмаған дидактикалық процесслерди ислеп шығыў жолы менен олар дәретиўшилиқ катнас жасап бул мәселени шешеди. Дидактикалық қуралларды ислеп шығыў менен гүзетилмейтуғын стандартларды ислеп шығыў, олардың (сабақлықлардың хәм типлик дидактикалық процесслердин) иске асырылыўы тәлим стандартының идеясында бузыўға алып келеди хәм бизлерди бир неше жыл изге қайтарады.

Қәнигелерди таярлаўдың заманагөй концепциясы қалеген дәрежедеги оқыў орнының үзликсиз тәлим системасының элементи сыпатында алып қаралыўын алға сүреди. Бул системаның қалеген системасы бизиң жәмийетимиздин келешеге хәм мәдений-тәлим пирамидасының жоқарыдағы блогы ушын «ислейди». Сол себепли қалеген басқышта тәлим искерлиги алға озып кетиў характерине ийе болыўы тийис, ал үзликсиз тәлим теориясы хәм практикасы ушын «прогноزلаныў» категориясы әхмийетке ийе болып баслайды.

3. Раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде билимлендириў системасын басқарыўда жоқары оқыў орынлары хәм мәмлекетлик емес шөлкемлердин қатнасыўы

Тәлим системасы - дәрежеси хәм қасиплик бағдарланыўы бойынша хәр қыйлы сыпатламалары менен парықланатуғын көплеген тәлим мәкемелерин (мәмлекетли, мәмлекетлик емес) аңлатады. Бундай тәлим мәкемелериниң хәр қыйлылығы тәлимге еле система статусын бериў ушын тийкар бола алмайды. Система объектлердин, қубылыслардың, компонентлердин, процесслердин тек ғана әпиўайы жыйнағын бермейди, ал олардың өз-ара байланысын хәм өз-ара хәрекетин аңлатады, онда система жаңа интегративлик сапаларға: ийгишликке, динамикалыққа, вариативликке, бийимлесиўшиликке, турақлылыққа, болжаўшылыққа, демократиялылыққа ийе болып баслайды.

Тәлим системасы мәмлекеттеги социаллық-экономикалық өзгерислерге динамикалық хәм жумсақ түрде бийимлесиўи тийис. Соның менен қатар ол мүмкиншилиги барынша өзиниң психологиялық-педагогикалық тийкарында

турақлы, конъюнктураға бойсынбайтуғын болыуы тийис. Бир тәрәптен, тәлим системасы әдетте тарийхий жақтан бири бирин алмастырып отыратуғын тәлим парадигмалары хәм доктриналарынан «өсип» шығыуы тийис, ал екинши тәрәптен, ол тәбийий-болжаушылыққа ийе болыуы тийис, келешекке «жумыс» ислеуи керек болады себеби қалеген типтеги оқыу орынларының питкериушилери өзлериниң оқыған дәуиринен парықланатуғын кеңислик хәм ўақытта жасауы хәм мийнет етиуи керек болады.

Тәлим системасы – жабық емес, қатаң орайласқан хәм тәртиплескен система болып табылады. Ол ашық система, өзин түсиниўге, санлы хәм сапалы байыўға, қайта өзгериўге уқыплы болады.

Бул система сыртқы социаллық-экономикалық хәм социомәдений келип шығыу жағдайлары менен анықланады. Хәм өзиде бул жағдайларды анықлайды. Әсиресе кейингисин басшылыққа алыуымыз тийис, өйткени бул жағдай мәмлекеттиң, жәмийеттиң турмысында тәлимниң үстинликке ийе әхмийетин анықлайды.

Тәлимниң қалеген системасы белгили социаллық, илимий-техникалық, экономикалық, мәдений хәм сиясий орталықта өмир сүреди хәм раўажланады. Олар бир тәрәптен тәлим мақсетин анықлайды, басқа тәрәптен олардың иске асырылыуы хәм буннан былай раўажланыуы ушын белгили шараятларды дәретеди. Бундай анықланыўдың дәслепки, негизги факторын социаллық-экономикалық деп алып қарасақ болады. Себеби жәмийеттиң социаллық-экономикалық дүзилиси биринши гезекте барлық басқа факторлар хәм жәмийетлик системалардың интеграцияланыуы ушын сәйкес шараятларды дәретеди. Илимий-техникалық прогресс, мәдений хәм сиясий орталықяки социаллық-экономикалық қайта өзгерислерди хәрәкетке келтиреді, яки олардың раўажланыуына тосық қояды. Усыған қарамастан тәлим системасы жәмийеттиң раўажланыуының социаллық-экономикалық хәм мәдений раўажланыуының тийкарғы мәселелерин иске асырыўға жағдай туўғызыуы тийис. Адамды мәмлекеттиң хәр қыйлы экономикалық, мәдений,

сиясий турмысы тараўларында актив искерликке киргизиўи, ийтермелеўи тийис.

Инсанлық бағдарланған тәлим ең алды менен тәлим парадигмасының алмасыўын аңлатады. Егер бурында Герберт хәм Песталоцци дәўиринде, кейин ала санаат революциясы басқышында оқытыў системасында оқытыў искерлигине үстинлик берилсе, онда хәзир жәмийеттиң постиндустриаллық басқышында, оның информатизацияланыў дәўиринде үстинли оқыў искерлигине берилмекте. Сол себепли бурынғы парадигма: оқытыўшы-сабақлық-студент жаңа парадигма: студент-сабақлық-оқытыўшы менен алмаспақта. Оқытыўшы жаңа статусқа ийе болмақта, бул статус бурынғыдай әхмийетке ийе, бирақ басқаша көринисте болады деп ойлаймыз. Хәзир оқытыўшының ўазыйпасын үйренип атырған адамның мустақил билиўлик искерлигин шөлкемлестириў, оны билимди мустақил ийелеўге хәм алынған билимлерди әмелиятта қолланыўға үйретиў береди. Оқытыўшы бундай көрсетилген мақсетлерди иске асырыў ушын оқытыўдың сондай методларын, технологиясын таңлаўи тийис, олар оқыўшыларға тек ғана таяр билимлерди өзлестириў мүмкиншилигин берип қоймастан, ал олардың мустақил тәризде хәр қыйлы дереклерден билимди алыўына да жәрдем бериўи, өзлериниң көз қарасларын қәлиплестириўине, оларды аргументлестириўге, бурын алынған билимлерди жаңа билимлерди алыў ушын метод сыпатында пайдаланыўға жардем бериўи керек. Тек ғана усындай оқытыўды раўажланыўшы деп айтыўға болады.

Өзбекистан Республикасында тәлимди раўажландырыўдың үстинликке ийе әхмийетли сиясий тәрәпине билимлендириў тараўының мийраслығын хәм пүтинлигин сақлаў зәрүрлигин киргизсек болады. Әсиресе оның актуаллығы үзликсиз тәлим аспектінде иске асырылады.

Таяныш сөзлер: система, элемент, структура, гуманизация, үзликсизлик, билимлендириўди реформалаў, билимлендириў дәрежелери, билим бериў усыллары

Қадағалаў ушын сораўлар:

1. Система дегенимиз не?
2. Билимлендириудің система сыпатындағы өзине тәнликлери қандай?
3. Билимлендириудің система сыпатындағы тийкарғы подсистемалары хам олар арасындағы байланысты түсиндириң
4. Билим бериуде метод хам технология түсиниклериниң өзгешеликлери қандай?

3-тема: Билимлендириу процессин шөлкемлестириуде сырт ел методикалары

Реже:

1. Жоқары тәлимниң заманагөй концепциясы хам оның иске асырылыуы бойынша дидактикалық усыллар

2. Тәлимнің перспективалық системасының әхмийетли өзгешеликлери

3. Жоқары билимлендириу системасының раўажланыу стратегиясы бағдарлары

1. Жоқары тәлимнің заманагөй концепциясы хәм оның иске асырылыуы бойынша дидактикалық усыллар

Өзбекистан Республикасында тәлимнің халаты, тийкарғы тенденциялары хәм раўажланыу проблемалары сыпатламасынан дүнья жүзлик экономикалық системада локаллық системалардың ашық екенлигин, капиталлардың бир мәмлекеттен екиншисине жеңил өтиуин айқын көриуимизге болады. Олар мийнеттиң жәмийетлик өнимдарлығы қай жерде жоқары болса (бул жерлерде пулды сарыплау пайдалырақ болады) сол мәмлекетте жәмленеди. Бул халат тек ғана ақшаға (пулға) тийисли болып қоймастан, ол «мийлерге» де тарқалады. Талантлырақ, шакқанырақ адамлар бай хәм экономикалық жақтан саламат еллерге кетип баслайды. Қәлиплескен дүнья жүзлик базар системасындағы бул көрсетилген процесс изге қайтпаса керек деп ойлаймыз. Бул жағдай изде қалған мәмлекетлердің жоқары басқышларға көтерилиуине болған үмитлерин жоққа шығарады, себеби мийнет өнимдарлығының жоқары көрсеткишке ийе болыуы ушын үлкен капиталды сарыплау хәм квалификациялы маман кадрлар керек болады. Ол тек ғана санаатты қайта қурыу хәм жаңа технологияларға өтиу ушын керек болып қоймастан, ең алды менен интеллектуаллық потенциалды дөретиу ушын да зәрүр болады. Интеллектуаллық потенциал ҳаққындағы тастыйықлау абсолютлик шәртти береді: себеби онысыз ҳеш қандай алға илгерлеу мүмкин емес. Берилген шәрт жаңа технологиялық алға илгерлеудің де нәтийжесин аңлатады, ол «миллеттиң интеллектуаллық потенциалы» деген терминнің улыўма жаңа түсиндирмесин талап етеди. Сол себепли қалиплескен улыўма планеталық базар механизми изде қалған еллердің

экономикасын көтермейди, ал керисинше оны жоқ етеди, оларды жоқары мийнет өнімдарлығына ийе болған еллердиң шийки зат базасына айландырады. Сол себепли конкурентке шыдам бериў хэм аман қалыў ушын Өзбекистан Республикасында тәлим системасын раўажландырыў хэм реформалаў келешекте төмендеги көрсетилген тийкарғы бағдарлар бойынша иске асырылса мақсетке муўапық болады деп ойлаймыз:

1. Тәлим тараўында болып атырған процесслерди анализлеў хэм бахалаў, хэм болып атырған жағдайлар менен хукиметимизди, кең жәмийетшиликти хабарландырыў;
2. Тәлим структурасы хэм процесслерин басқарыў;
3. Педагог хэм оқыўшылардың жәмийеттеги ролин анықлаў хэм оларды социаллық жақтан қорғаў;
4. Оқытыў мазмунын, методларын хэм кқуралларын жетилистириў хэм раўажландырыў;
5. Тәлим тараўын ресурслар менен тәмийинлеў;
6. Өзбекистан Республикасының берилген предметлик тараўда халық аралық бирге ислесиўин тәмийинлеў.

Билим бериўдиң миллий хэм дүнья жүзлик системалары хәзирги ўақытта терең кризисти басынан кеширмекте. Ол төмендегише сыпатламаларға ийе:

- сапалы билим алыўды қәлеўшилер хэм оны алыў мүмкиншилигине ийе болған адамлардың саны арасында үзилис бар. Бул үзилис хәр қыйлы мәмлекетлердиң арасында хәр қыйлы, бирақ барлық жерде бар, себеби хәрекет етип атырған мектеп хэм университетлер билимге болған өсип баратырған барлық талаптарды қанаатландыра алмайды.

-барлық дүньяда кәсиплик билим бериў мазмунлық қатнаста тез пәт пенен өзгерип атырған технологиялардың изинен қуўып жете алмай атыр, басқаша айтқанда тәлим системалары консервативлик десекте болады.

-финансылық тийкарлардың жетіспеушілігі сезілерлік дәрежеде, соның себебинен тәлім системасының тәсири толық дәрежеде жаңа талаптарға жуып бермейді.

-тәлім системаларына тән болған инерттілік сырттан келип атырған талаптарға жуып ретінде олардың өзлерінің ишкі укладын әстен өзгертетуғынлығына алып келмекте.

-пуқаралардың хәм жәмийеттің инерттілігі қәліплекен дәстүрлер стимулларының ауыр жүгин береді, ал бул болса тәлімді хәм сауатлы кадрларды конкрет мәмлекеттің миллий раўажланыў мәплерінен келип шығып, рационал тәрізде пайдаланыўға кесент береді.

Хәр қыйлы мәмлекетлердің миллий тәлім системалары үзлексіз кризис кубылыстарын бастан кеширеді. Барлық жерде финансылық дереклер, оқытыўшылар, биналар, оқыў қолланбалар х.б. жетіспейді, бир сөз бенен айтқанда тәлім алыўшылардан басқасының хәммесине мүтәжлік бар. Соның менен бир қатарда хәзирги дүньядағы жағдай бурын әдетке айланған мазмунға салыстырғанда басқаша көриніске ийе. Тәлімдеги хәзирги жер жүзлік кризис адамзат ушын ауыр ақыбетлерге ийе.

Тәлім тараўында сиясатты қәліплекестириўде мәмлекет, биринши гезекте нызамшылық арқалы үлкен баслы рольди атқарады. Дүнья жүзіндеги алдыңғы қатардағы елдердің илимий-техникалық прогресси хәм глобаллық технологияласыўы жәмийеттің интеллектуалласыў дәрежесине, оның жаңа билимлерди өндириў хәм қабыл алыў уқыпшылығына байланыслы мүмкин болды. Булардың хәммеси елдің тәлімінің раўажланыў дәрежесі менен тығыз байланыслы.

1997-жылы ЮНЕСКО тәрәпинен усынылған ХХІ-әсирдеги тәлім бойынша халық аралық комиссияның «Тәлім жасырын байлық» деп аталған баянатында: «бизлер жаңа болмаған, бирақ ХХІ-әсирдің баслы проблемаларына айланатуғын тийкарғы қарсылықларды жеңип өтиўимиз ушын қуралланған болыўымыз тийис» деп айтылады. Усындай проблемалардан тәлімге тийисли болған тек ғана биреўин келтирип өтейік:

билимнің шексиз раўажланыўы хәм оларды адамның өзлестириў мүмкиншиликлери арасындағы қарсылық (бул жерде өзінди билиў, физикалық хәм психологиялық саламатлылықты тәмийинлеў усылларын, қоршаған орталықты сақлаў хәм билиўге бағдарланған тәлимди есапқа алыў шәрт болады). Усыған байланыслы реформалардың анық, дәл стратегиясын ислеп шығыў, дурыс өмирди қурыўға жәрдем беретугын, хәр бир адамның тәжрийбе хәм мәдениятының раўажланыўын, билиминен пайдаланыўды есапқа алатугын, базалық билимнің тийкарғы элементлерин сақлаған халда үстинликке ийе болған бағдарларды анықлаў зәрүр болады.

2. Тәлимнің перспективалық системасының әхмийетли өзгешеликлери

Тәлимнің перспективалық системасының әхмийетли өзгешеликлерине төмендегилерди киргизсек болады:

- тәлимнің фундаменталласыўын, ол өз гезегинде тәлимнің сапасын арттырыўға өзиниң салмақлы тәсирин тийгизиўи шәрт.

- тәлимнің барлық системасының озыў, алға илгерлеў харакетрине ийе болыўы, оның келешектеги постиндустриаллық цивилизацияның, адамның дәретиўшилиқ уқыплылықларының раўажланыў проблемаларына бағдарланыўы.

-аралықтан оқытыў хәм өзин мустақил оқытыў мүмкиншиликлеринен келешекте хабар хәм телекоммуникациялық технологияларды пайдаланған халда кеңнен қолланыў жолы арқалы мәмлекет халқы ушын тәлим системасының қол жетерли дәрежеде болыўы.

Берилген өзгешеликлерден келип шығып жоқары тәлимнің заманагөй концепциясындағы тәлим проблемаларының структурасын хәм олардың тийкарғы шешилиў жолларын төмендегише сызылма түринде берсек болады:

Бул берилген концепция бойынша жоқары кәсиплик билимди алыўда төмендеги ўазыйпалар шешилиўи тийис:

-билимнің эффективлигин, қол жетерлигин хәм сапасын көтеріу мақсетинде оқыту процессинде максимал дәрежеде хабар технологияларынан пайдаланыу керек болады;

-оқыушылар өзлериниң предметлик тарауында, келешектеги кәсиплик искерлигинде хабар технологияларынан пайдаланыу бойынша арнаулы билимлер хәм көнликпелерди алыуы тийис.

-оқыушылардың кәсиплик бағдарын есапка алған халда «хабар жәмийетинде» турмыс хәм искерликтин тийкарлары хақкындағы билимлер тереңлесиуи хәм кеңейиуи тийис.

Заманагөй тәлимнің рауажланыуының әхмийетли мәселелериниң бири ретинде улыума тәбийий-илимий пәнлердиң циклин гуманитар тәлимге, усыған сәйкес гуманитар пәнлерге тәбийий-илимий хәм техникалық тәлим циклин киргизиу талап етиледи.

Фундаменталлық тәлим менен кәсипке оқыту интеграциясы проблемасының өзиниң конструктивлик шешимине ийе болыуы күтилмекте. Социаллық қатнасықта хақыйқый өзин қорғалған деп тек кең түрде сауатлылыққа ийе болған адам айта алады. Ол өз искерлигиниң мазмунын хәм бағдарын технологиялардың яки базар талапларының алмасыуы менен қайта өзгерте алыуға уқыплы болыуы тийис Қандай да бир конкрет тарауда тар мәнистеги кәсипке таярлау әсет-ақырынлап тәлим системасынан кетиуи тийис, ол өндирис хәм басқа кәсиплик искерлик тарауына өтиуи керек болады.

Тәлимди қайта шөлкемлестириудин стратегиялық бағдарлары ретинде қәнигелерди таярлау сапасының жаңа дәрежесин тәмийинлеу хәм кадрларды таярлаудың ийилгиш системасын қәлиплестириу алып қаралады. Ол кәсиплик искерликтин тез пәт пенен өзгерип атырған жағдайларына тезлик пенен жууап бере алатуғын хәр қыйлы бағдардағы қәнигелерге болған жәмийеттин жаңа заманагөй талаптарын қанаатландырыуы тийис. Басқаша айтқанда, жас қәнигелердиң билимлериниң кеңейиуине хәм толықтырылыуына болған уқыплылық бул жерде есапка алынады.

Жоқары кәсіптік билимлендириудің көп дәрежелі системасында бул мәселелерди иске асыруу педагогикалық ұазыйпаны анықлауды талап етеди, яғный социаллық-экономикалық хәм илимий-техникалық раўажланыудың перспективаларына адекват сәйкес келиуши оқыу мазмунын таңлауды хәм мақсетлерин қойыуды алға сүреді.

3. Жоқары билимлендириу системасының раўажланыу стратегиясы бағдарлары

Бул жерде ең әхмийетли педагогикалық стратегияның бағдарлары ретинде төмендегилер алып қаралады:

1. Тәлимнің тәбийий-илимий хәм гуманитарлық курам бөлеклериниң органикалық бирлиги тийкарында тәлимнің фундаменталласыуын тәмийнлеу. Адам өзиниң қоршаған орталық, дүнья менен өз-ара ғәрезлилигин илимий, көз бенен, материаллық жақтан аңлауы тийис. Сол себебли тәлим системасының орайында инсанның приоритети турады. Хәзирги заманагөй көз қараслар бойынша хәр тәреплеме саўатлы инсанның қәлиплесиуи өз-ара байланыслы болған мәселелердиң шешилиуин талап етеди. Бириншиден, адамның тәбият пенен қатнасын дүньяның тәбийий-илимий картинасы хәм биосфера, бир пүтин әлем проблемалары менен танысыу арқалы гармонияластыруу керек, адамның тәбияттағы тутқан орнын анықлау тийис хәм сол тийкарда экология, ноосфера проблемаларын шешиу зәрүр болады. Екиншиден, адамның жәмийетте жасауынан келип шығыуымыз тийис хәм оның гармониялық социалласыуын тәмийинлеуимиз ушын өмир сүрип турған мәдений орталыққа тарийхты, хуқықты, мәденияттаныуды, экономика, философияны өзлестириу арқалы киремиз. Үшиншиден, заманагөй адам мағлыұматларға бай хабар орталығында жасайды, хәм тәлим системасының ұазыйпасын инсанды бул орталықта жасауға үйретиу, өзін үзликсиз мустақил саўатландыруу ушын жағдайларды дөретиу киреди. Төртиншиден, инсан өзи менен келисимде жасауы тийис, ал

ол өз гезегинде адамның психология, физиология, әдебиат, искусство тараўларында белгили билимлерге ийе болыўын талап етеди.

2. Тәлим алыўшыларды тараўлық хәм регионаллық мәплерге бағдарлаў. Базар конъюнктурасын есапка алатуғын қәнигелерди таярлаўды тәмийинлейтуғын оқытыў технологияларын жетилистириў ушын, оқыўшылардың уқыпшылықларына, қызығыўшылығына сай билим алыў маршрутын таңлаўдың үлкен еркинлигин тәмийинлеў ушын жағдайларды жаратыў керек болады.

Концептуаллық жақтан тәлимди мақсети анық, институтласқан, педагогикалық жақтан шөлкемлескен хәм адамның, жәмийеттиң мәплерине сай иске асырылатуғын, инсанның жобалы түрде социалласыўының процессии хәм нәтийжеси ретинде алып қараўға болады. Тәлимниң мақсетлеринде жәмийеттиң де мәплери, конкрет инсанның да мәплери концентрацияланған түрде өз сәўлесин табады. Жәмийет тәлимге үлесин қосады. Бул капиталды тигиўди өзиниң пайдасына айландырыў ушын, жәмийет тәлимниң жәрдемінде инсанның уқыпшылығын раўажландырады, себеби пүтин тек ғана курам бөлеклердиң жоқары сапаға ийе болыўынан утысқа ериседи.

Заманагөй тәлимниң мақсетлери ретинде жәмийетке хәм инсанның өзине керек болған инсанның уқыпшылықларын раўажландырыў, инсанды социаллық-қәдриятлық активлиликке киргизиў, институтласқан тәлим системаларынан сырттағы мустакил тәлимниң эффективлилик мүмкиншилигин (малаканы асырыўда киреди) тәмийинлеўди алып қараўымызға болады.

Тәлим процессин хәрекетке келтириўши күш болған мәп, қызығыўшылық (мотивация) тәлимниң мазмунына хәм оған ерисиў усылларына болған дыққатты тәмийинлейди. Тәлим процессинде өсип баратырған адамның жеке тәжрийбесиниң илимий түсиниклерде беккемленген хәм сәўлеленген, мазмун менен конкретлесетуғын, байытылатуғын социаллық тәжрийбе менен биригиўи иске асырылады. Бул

процесстің басқа компонентин рефлексия береді, ол дәслеп сезиўлик қабыл етиўдиң, елеслердиң, кейин ала пикирлердиң, ойлаў процессиниң билиў методларының инертлигииниң инсан тәрәпинен сапластырыў ушын зәрүр болады.

Тәлим адамды билимнен (берилген предмет нени аңлататуғынылығы ҳаққында түсиник) билиўге (предметтиң келип шығыўы, тәбияты, тийкары, оның дүнья системасында тутқан орны, оның раўажланыў факторлары, процессии ҳәм тенденциялары ҳаққындағы түсиниги) алып барады. Тәлимдеги ең әҳмийетли тийкарды билиў усылларын түсиниў, ойлаўдың өзин, оның жолларын, методларын тексериў уқыпшылығы, шынлық ушын бурынғы, мәңги жетиспейтуғын билимлерден, субъективликтиен бас тартыў уқыпшылығы береді. Тәлим адамдағы оның өзи ҳәм жәмийет ушын зәрүр болған ойлаўдың өзин сынға алыўға болған уқыпшылығын раўажландырыўға болған көнликпесин пайда етеди.

Тәлим жәмийетлик, илимий ҳәм жәмийеттиң өндириўши күшлериниң интеграциясын тәмийинлеўши шәртин ҳәм куралын аңлатады.

Педагогикалық стратегияның тийкарғы бағдарларын конкрет тәлим мәкемесинде тске асырыў мақсетти анықлаўдан басланады. Жоқары оқыў орынлары бүгин академиялық жәмәәттиң ағзалары сыпатында өзлериниң жеке мақсетлерин, нормаларын жобаластырыў мүмкиншилигине ийе. Олар өз гезегинде олардың өмир сүриў искерлигин, өзлерин раўажландырыўға болған уқыпшылығын тәмийинлейди. Бул жерде оқыў орынларының социаллық институт сыпатындағы илимий билимлерди, мәдений қәдриятларды ҳәм нормаларды өндириўдеги, әўладтан әўладқа өткериўдеги мақсетлери пуқаралардың өзлериниң улыўма, илимий ҳәм кәсиплик мәдениатын көтериўге, олардың әдеп-иқрамлы ҳәм мәдений раўажланыўындағы талапларына сәйкес келиўи шәрт.

Таяныш сөзлер: жоқары оқыў орны, стратегия, билимниң үзиликсизлиги, илим менен билимлендириўдиң байланысы, кәсиплик билимлендириў, талап, усыныс.

Қадағалау үшін сораулар:

1. Жоқары билимлендириу системасының билим бериу системасындағы орны хаққында не айта аласыз?
2. Жоқары билимлендириу системасын реформалаудың тийкарғы бағдаралары хаққында нелерди билесиз?
3. Шахса бағдарланған билимлендириу дегенде нени түсинесиз?
4. Билим бериу тарауы менен экономика тарауларының байланысын калай тусиндирген болар едиңиз?

Семинар сабағы тапсырмалары

1-тема. Дуньяның рауажланған мамлекетлеринде талим системасының шөлкемлестирилиуи

Реже:

1. Билимлендириўдинь озбекстан модели
2. Билимлендириўдинь европа модели
3. Билимлендириўдинь америка модели
4. Билимлендириўдинь азия модели

2-тема: Оқыў процессиниң норматив-хуқыкый тийкарлары: сырт ел тәжрийбеси хәм олардың салыстырмалы анализи

Реже:

1. Өзбекистан хәм сырт ел мәмлекетлеринде билимлендириў тараўында улыўма ўәкиликке ийе мәмлекет органлары
2. Өзбекистан хәм раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде билимлендириў тараўында арнаўлы ўәкиликке ийе мәмлекет органлары системасы хәм ўәкиликлери
3. Раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде билимлендириў системасын басқарыўда жоқары оқыў орынлары хәм мәмлекетлик емес шөлкемлердинь қатнасыўы

3-тема: Билимлендириў процессин шөлкемлестириўде сырт ел методикалары

Реже:

1. Жоқары тәлимниң заманагөй концепциясы хәм оның иске асырылыўы бойынша дидактикалық усыллар
2. Тәлимниң перспективалық системасының әхмийетли өзгешеликлери
3. Жоқары билимлендириў системасының раўажланыў стратегиясы бағдарлары

Семинар сабақларында усыныс етилетуғын методлар

Китап пенен ислесиў

Китап пенен ислесиў методы барлық функцияларды атқарады: билим бериў, тәрбиялаў, раўажландырыў, тийкарлаў. Ол, студентлер тәрәпинен:

- оқыўда, сабақ ўақтында оқытыўшының басшылығында;
- үйде, өз бетинше формада орынланыўы керек.
- Үйде китап пенен ислесиў методы ўазыйпасын студентлер алдына қойўыдан алдын, олар китап пенен ислесиў методларын ислете билиўин анықлаў
- Оның дүзилиси менен танысып шығыў
- Көз жуўыртып өтиў
- Өз алдына бабларды оқыў
- Сораўларға жуўап излеў
- Материалды үйрениў
- Реферат жазыў
- Қысқаша баянат дүзиў
- Ўазыйпа хәм шынығыўларды шешиў
- Тест сынақларын орынлаў
- Материалды ядта сақлап қалыў

Сабақ ўақтында китап пенен ислесиўдин

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КАРТАСЫ

Жумыстың басқышы хәм мазмуны	Искерлик	
	Оқытыўшының искерлиги	Студент
I-басқыш Таярлаў	Студентлер өз бетинше үйрениўи ушын рқыў материалын таңлайды. Оқыў искерлигиниң мақсети, ўазыйпасы, нәтийжелери хәм оны бахалаў критериясын қәлиплестиреди.	
II-басқыш Темаға	Студентлерди үйренип атырған тема менен таныстырыў	Тыңлайды

кирисиў	мақсетинде алдын үйренилген қайсы материал менен жаңа материалды салыстырхәм байланыстырыў зәрүрлиги ҳаққында сәўбетлеседи. Жаңа материалдың тийкарғы сораўларына дыққат аўдарады. өз бетинше жумыстың тәртиби хәм ўазыйпаларын белгилейди; (бул: оқыў, түсиниў, тийкарғы нәрселерди белгилеў, еслеп қалыў, салыстырыў хәм т.б. болыўы мүмкин).	
III-басқыш Китап үстинде ислеў	Баҳалаў критерияларын дағазалайды. Күзетеди, индивидуаль жәрдем көрсетеди.	Оқыйды, үйренилип атырған материалдың тийкарғысын белгилейди, жазады. Ўазыйпаларға қарап логикалық схемалар, реже яки конспект түзеди, яки үйренилип атырған сораў бойынша әдебият таңлайды.
IV-басқыш Тексериў, анализлеў хәм баҳалаў	Үйренилген материалдың өзлестириў сыпатын тесереди, анализ қылады хәм нәтийжелерди баҳалайды.	Қайта ислеп шығады, схемаларды демонстрация қылады. Өз-ара тексериў, өз-ара баҳалаў, өзине баҳа бериўди әселге асырыўлары мүмкин.

КИТАП ПЕНЕН ИСЛЕСИҰ ТЕХНИКАСЫН ҮЙРЕТИҰ

ТӨМЕНДЕГИЛЕРДИ ГӨЗЛЕЙДИ:

Студентлерде өз-өзин тексеріу маманлығын қәлиплестириу;

Студент материалды өзлестиргенлиги хаққында китапты неше мәрте оқып шыққанына қарап емес, ал мазмунын толық хәм саналы түрде баян ете билиуине қарап баха бериу керек. Буның ушын оқыуға емес, бәлким жақсы еслеп қалыуға көбирек ўақыт ажыратыу әдетин қәлиплестириу;

Үйде китап үстинде ислеу, сабақта алыған билимлерди есте қайта тиклеуден баслауын түсиндириу;

Китап оқыу процессинде, студентлер ядында сақлауға үйрениу керек;

Соның ушын, оларды оқыған нәрселериниң режесин дүзиуге, оны логикалық-структуралық схемалар яки жәрдемши конспект көринисинде жазыуды алып барыуға үйретиу.

ШЫНЫҒЫҰ

Шынығыу – тәлимниң методы болып, өтилген материалларды әмелиятда қолланыу мақсетинде, реже менен шөлкемлестирилген хәрекетлерди көп мәртебе орынлау.

Бул методтың тийкарғы функциялары: үйретиуши хәм раўажландырыушы.

Усы методтың қолайлырағы содан ибарат,ол, көнликпе хәм маманлығын нәтийжели қәлиплестириуин тәмийинлейди, кемшилиги - мотивацион функцияны әстен орынлау болып табылады.

Шынығыулардың төмендеги түрлери бар:

- арнаулы;
- түсиндирмели;
- жазба;
- аўызеки;
- ислеп шығарыу – мийнет;
- лаборатория - әмелий.

ШЫНЫҒЫҰЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КАРТАСЫ

Жумыстың басқышы хәм мазмуны	Искерлик	
	Оқытыўшының искерлиги	Студент
I-басқыш Таярлаў	Студентлерде қәлиплестириў хәм тереңлестириў зәрүр болған билимлер, көнликпелер хәм маманлықлар дизимин анықлайды. Шынығыўдың түрин хәм оны орынлаўды баҳалаў критерияларын белглейди.	
II-басқыш Кирисиў	Орынланыўы керек болған шыеығыўдың мақсети хәм ўазыйпасын, оны орынлаўда баҳалаў критерияларын түсиндиреди.	
III-басқыш Бирлемши хәрекетлерди ийелеў (бул басқыштың кереклигин студенттиң өзи анықлайды)	Анаў яки мынаў шынығыўды қандай орынлаўын көрсетеди.	
IV-басқыш Шынығыўды орынлаў	Бақлайды, индивидуаль жәрдем береди.	Әмелий көнликпе хәм шеберлигин асырыўға, өз бетинше хәм дөретиўшилиқ қатнас жасаўға бағдарланған хәрекетлерди орынлайды.
V-басқыш. Тексерий, анализлеў хәм баҳалаў	Жуўмақ жасайды: студентлер тәрәпинен әмелге асырылған жумысларды тексереди, анализлейди, баҳалайды.	Өза-ра тексерийди, өз-ара баҳалаўды хәм өз-өзини баҳалаўды әмалге асырыўы мүмкин.

КИТАП ПЕНЕН ИСЛЕСИҮ

Китап пенен ислесиү методы барлық функцияларды аткарады: билим бериү, тәрбиялау, рауажландырыу, тийкарлау. Ол, студентлер тәрәпинен:

- оқыуда, сабақ уақытында оқытыушының басшылығында;
- үйде, өз бетинше формада орынланыуы керек.
- Үйде китап пенен ислесиү методы уазыйпасын студентлер алдына қойуыдан алдын, олар китап пенен ислесиү методларын ислете билиуин анықлау
- Оның дүзилеси менен танысып шығыу
- Көз жууырттып өтиу
- Өз алдына бабларды оқыу
- Сорауларға дууап излеу
- Материалды үйрениу
- Реферат жазыу
- Қысқаша баянат дүзиу
- Уазыйпа хәм шынығыуларды шешиу
- Тест сынақларын орынлау
- Материалды ядта сақлап қалыу

Лекция – үлкен көлемдеги оқыу материалын узақ уақыт дауамында монолог түринде баян етиу болып табылады.

Бул методтың тийкарғы уазыйпасы – билим бериу, үйретиу. Белгилери: категориялы дүзилеске ийе; сөйлеу – логикалық баян етиу, берилип атырған информацияның көплиги. Лекциялар, оқытыушыға, студентлердиң тәжирийбеси болмағанлығына байланыслы итибар бермейтуғын пәнниң зәрүрлигин ажыратып көрсетиу имканиятын береди.

Студентлер менен оқытыушылардың биргеликтеги усы искерликти шөлкемлестириу методының эффективли шәртлери төмендегилерден ибарат:

- ✚ лекцияның толық режесин дүзиу;
- ✚ лекцияның режесин еситтириу;
- ✚ режениң хәр бир пунктин ашып бериуден соң қысқаша улыуа жууақ шығарыу;
- ✚ лекцияның бир бөлиминен басқа бөлимине өтиуде логикалық байланысты тәмийинлеу;
- ✚ проблемалы баян етиу;
- ✚ жазып алыу зәрүр болған жерлерин ажыратып жаздырыу;
- ✚ лекцияларды оның өз алдына көринисин толық анализ етиу имканиятын бериуши семинар сабақларын хәм әмелий сабақлар менен қосып алып барыу.

Лекцияны традициялы түрде бир тәрәплеме байланыс көринисинде алып барыу хәм мүмкин, яғнай оқытыушы айтып береди, студентлер болса

тыңлайды. Егер лекцияны өткеріуде актив усуллардан қолланылса, таълим мақсетине ерисиудің актив методын хәм көрсетиуге мүмкин:

- проблемалық лекциялар;
- лекция – конференциялар;
- конспектсиз лекциялар – пикирди сөз бенен айтыу;
- авторлық лекциялар;
- лекция–дискуссиялар (диспут, полемика);
- қайтар байланыс техникасын қолланған лекциялар;
- анық жағдайды анализ қылыу лекциялары.

ХИКАЯ – онша үлкен болмаған, тәрийплеуши характерге ийе болған оқыу материалын монологикалық, хикая етиуши, хабар берууши баянат есапланады.

ТҮСИНДИРИУ – баян етилип атырған материалды түрли жағдайларын анализлеу, түсиндириу, ескертпе бериу хәм дәлиллеу жәрдемінде оқыу материалын баян етиу.

Егерде бизлер төмендеги дидактикалық мәселелерди шешпекши болсақ, бул методлар биргеликте билимди логикалық, тәртиплестирілген, түсиникли, эмоциональлы етип жеткеріу ушын қолланылады:

- ❖ түсинтириу, сүүретелу, еслеу, санау;
- ❖ топарлар бойынша бөлиу;
- ❖ сүүретлеп бериу;
- ❖ бахалау;
- ❖ мотивациялау х.т.б.

КӨРСЕТИУ (ДЕМОНСТРАЦИЯ)

ДЕМОНСТРАЦИЯ – студентлерди тәбийий жағдайда ўақыялар, процесслер, объектлер менен көргизбели – эмоциональ таныстыруу.

Кириc лекция оқыу предмети бойынша ең биринши бир пүтин мағлыұматты береді хәм студентти жұмыс барысында усы курс бойынша бағдарлайды. Лектор студентлерди курстың мақсети, ўазыйпалары, оның роли хәм дисциплиналар системасында тутқан орны хәм келешекте кәнигени таярлаудағы орны менен таныстырады. Курсқа қысқа шолыу жасалады, илим хәм әмелияттың раўажланыу дәўирлери, усы сферадағы жетискенликлери, атақлы илимпазлардың атлары, изертлеулердің перспектив бағдарлары баян етиледи. Бул лекцияда курс шегарасында методикалық хәм шөлкемлестиріушилик жұмыслардың өзгешелиги айтылады, оннан кейин студентлерге усынылып атырған оқыу-методикалық әдебиятлардың анализи бериледи, есабат тапсырылатуғын ўақты хәм формасы анықланады.

Лекция-информация. Бул лекция студентлерге түсинип жетиу хәм еске алыу ушын илимий инфомацияны баян етип хәм түсиндирип бериуге

бағдарланған болып табылады. Жоқары оқыу орны әмелиятында лекция-информация лекцияның ең традицион тип есапланады.

Обзорлық лекция – жоқары дәрежеде илимий билимлерди систематизациялау болып табылып, предметлерара байланыстарды, деталлизация хәм конкретизацияны есапқа алмаған халда, ашып бериуде баян етилетуғын информацияны түсинип алыу барысында ең көп ассоциатив байланыстар рухсат етиледі. Баян етилетуғын теориялық қвғыйдалар толық курсты ямаса оның айырым бөлимлеринмң илимий-түсиниу хәм концептуаль тийкарын қурайды.

Проблемалық лекция. Бул лекцияда жаңа билим сораудың проблемалылығы, мәселе хәм ұазиятлар арқалы енгизиледи. Студентлердиң билиу процесси оқытушы менен бирге қарым қатнаста болған уақытта хәм ол менен бирге алып барған диалог арқалы изертлеу искерликке жақынласады. Проблеманың мазмуны оның шешиу жолын табыуды шөлкестиреу жолы менен ямаса традицион хәм хәзирги заман көз караслардың жыйындысы хәм анализи тийкарында ашып бериледи.

Лекция-визуализация лекциялық материалды бериу уақытында ТСО оқытуудың техникалық қураллары арқалы ямаса аудиовидеотехника (видеолекция) тийкарында әмелге асырылады. Бундай лекцияны оқыу көрсетилип атырған визуаль материаллардың (натураль объектлер – адамларды, олардың ис хәрекеті хәм ислеген қылықлары, сәубетлесіуі хәм сөйлесіулері; минераллар, реактивлер, машиналардың детальлары; картиналар, сүүретлер, фотографиялар, слайдлар; символикалық, схема түрінде, таблица, графиклер хәм модельлер түрінде) толық ашып берилиуі ямаса қысқаша комментарийдер киритилиуіне қаратылған болып табылады.

Бинарлық лекция – еки оқытушының диалог формасында лекцияны оқыу түри болып (ямаса еки илимий мектептиң ўәкилі, ямаса илимпаз хәм практиктиң, ямаса оқытушы хәм студенттиң) болып табылады.

Ең алды менен қәтелер менен планластрылған лекция студентлердиң хәмме уақытта умынылып атырған информацияның олар тәрәпинен қадағалауына алып келеди (қәтелерди табыу: мазмуный жақтан, методологиялық, методикалық хәм орфографиялық). Лекцияның ақырында тыңлаушылардың хәм исленген қәтелердиң талқылауының диагностикасы алып барылады.

Лекция-конференция 5-10 минут узағы уақыты менен алдын қойылған проблемалар хәм докладлар системасы менен илимий-әмелий сабақ түрінде алып барылады. Хәр бир жасалған баянат хәм шығып сөйлеулер, алдын ала оқытушы тәрәпинен усынылған программа бойынша тийкарынан логикалық тамамланған текстти қурайды. Усынылған текстлердиң жыйындысы проблеманың хәр тәрәплеме ашылыуына дерек бола алады. Лекция ақырында оқытушы студентлердиң өз бетинше жұмыстарына хәм шығып сөйлеулерине жуумақ шығара отырып, усынылған информацияны толықтырады ямаса анықлық киритеди, хәм тийкарғы жуумақты формулировкалайды.

Лекция-консультация хәр түрлі сценарийлер бойынша алып барылады хәм өтиледі. Биринши варианты «сораў-жуўап» типі тийкарында әмелге асырылады. Барлық курс бойынша ямаса курстың қандай-да бөлими бойынша лектор лекцияға ажыратылған ўақыт даўамында студентлердиң берилген сораўларына жуўап береді. Екинши варианты болып «сораў-жуўап – дискуссия» типіи тийкарында әмелге асырылады. Бул лекцияда тийкарынан лектор тәрәпинен жаңа оқыў информациясы баян етиледі хәм сораўлардың қойылыўы хәм қойылған сораўларға жуўап табыўда дискуссияны шөлкемлестириў болып табылады».

Информациялық технологияларды қолланыў процесси көбирек компьютерди пайдаланыўды бағдарланған. Бул бойынша философия пәнине тийисли темаларға слайдлар ислеў хәм оларды демонстрациялаў процесси әмелге асырылады, мультимедиаларды қолланыў нәзерде тутьлады.

«Кластер» методы

«Кластер» методы ҳаққында мағлыўмат`

Берилген тема бойынша студентлерге еркин хәм ашық түрде пикирлеўге жәрдем бериўши педагогикалық стратегия. Ол ойлаў искерлигин стимулластырыў ушын қолланылады. Белгили тема бойынша түсиникке ийе болыў ушын, студентлердиң өзлериниң жеке билимлерине қатнасын көрсетиўши стратегия.

Кластерди дүзиўге қойылатуғын талаплар :

-берилген теманың мазмунына байланыслы түсиник ҳаққында ойымызға келген барлық мағлыўматты жазамыз (олардың сапасын есапқа алмаған ҳалда).

-мағлыўматлар арасында илажы барынша көп байланысты көрсетиўге хәрәкет етиў керек.

«Инсерт» стратегиясы

«Инсерт» стратегиясын қолланыў сабақ барысында берилип атырған материалды студентлердиң өзлестиргенлигин интерактив белгилер системасын пайдаланыў жәрдемінде анықлаў ушын қолланылады. Бул стратегияны қолланыў студентлерде текст пенен жұмыс ислеўдиң эффективлигин, ойланып оқыўды, гөне материал менен жаңаның байланысын көрсетиў уқыплылығын арттырады.

Инсерт стратегиясының белгилер системасы төмендегише көриниске ийе болыўы шәрт: «V» -белгиси студентлер бурын билген мазмунға қойылады.

«-« -(минус) белгиси студентлердиң алған мағлыўматы, алған билимлерине қарсы мазмунға қойылады.

☛ «+»-(плюс) белгиси студентлер ушын жаңа болған мазмунға қойылады

☛ «Ў»- (сораў) белги студентлер ушын түсиниксиз, қосымша мағлыұматты талап ететуғын мазмунға қойылады.

«Инсерт» стратегиясы

☛ Инсер стратегиясын қолланғанда биринши адым ретинде көрсетилген тема бойынша «Мийге хұжим» жүргизиледи, екинши адым ретинде бюерилген мазмунды белгилерди қолланыў жәрдемінде индивидуал оқыў талап етиледи, үшінши адым ретинде «мийге хұжим» тийкарында алынған нәтийжени оқыў тийкарында алынған мазмун менен байланыста анализлеў алып қаралады, төртинши адым ретинде алынған мағлыұматты «Инсерт» таблицасы түринде системаластырыў керек.

☛ Таблица «Инсерт»

V	+	-	Ў

«Еки бөлимли күнделик» усылы

☛ «Еки бөлимли күнделик» усылын қолланыў сабақ соңында он бес минут даўаамында студентлерден өтилген материал бойынша өзлериниң пикирлерин жазыў талап етиледи. «Еки бөлимли күнделик» усылы студентлерде информациялық, операциялық қәсийетлерди раўажландырады.

☛ Бул усылды қолланыў бойынша методикалық көрсетпелер:

☛ Биринши адым- дәптер бети екиге бөлинеди.

☛ Екинши адым- студент лекцияда өзине анағурлым дәрежеде тәсир еткен (унаған яки белгили бир дәрежеде сораў туўдырған) пикирлерди, оқытыўшының идеяларын дәптердиң шеп тәрәпине жазады.

☛ Үшинши адым- дәптердиң оң тәрәпине студент берилген пикирлерге өзиниң түсиндирмелерин жазады.

☛ Төртинши адым- текстти оқып көрип, студентлер дәптерге өзлериниң көз-қарасларын жазады.

☛ Бесинши адым- жумыстың соңында студентлердиң хәр бири өзлериниң пикирлери менен басқа студентлерди таныстырыўға хақылы, олардағы өзлрине унаған идеяларды атап көрсетиўине болады

«Шығыс картасы» усылы

☛ Студентлер жазба түринде, лекцияның соңында өтилген материаллар бойынша «шығыс картасын» ислеп шығыўы тийис. Бир бет

қағазға студентлер төмендегі үш пункт бойынша өзлерінің пикирлерін жазыуы тийіс.

1. Лекцияның ең әхмийетлі бөлегін бөліп көрсетиуі тийіс.

2. Лекцияның темасы бойынша бір сорауды түсіндириуі тийіс.

3. Лекция материаллары бойынша улыўма түсіндирме бериуі

тийіс

«Категориялық жақтан шолыў» усылы

Бул усыл студентлерде информациялық, операциялық уқыплылықты раўажландырады.

Категориялық шолыў жасаўға көрсетпелер: бириншіден, студентлер берілген тема бойынша барлық тийкарғы идеяларды қағазға жазыуы тийіс, екиншіден, алынған мағлыўматты улыўма белгилерге тийкарланған ҳалда бирлестириуішн көрсетилген идеялардың ишинен ең улыўмалық дәрежеге ийе идеяларды бөліп алыуы керек, үшіншіден, алынған идеяларды, мағлыўматты лекцияның тийкарғы категорияларына сәйкес бөлистирилиуі тийіс.

1-тема. Дуньяның раўажланған мамлекетлеринде талим системасының шөлкемлестирилиуі

Реже:

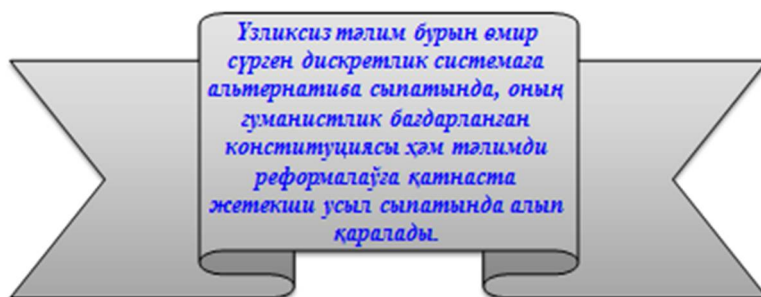
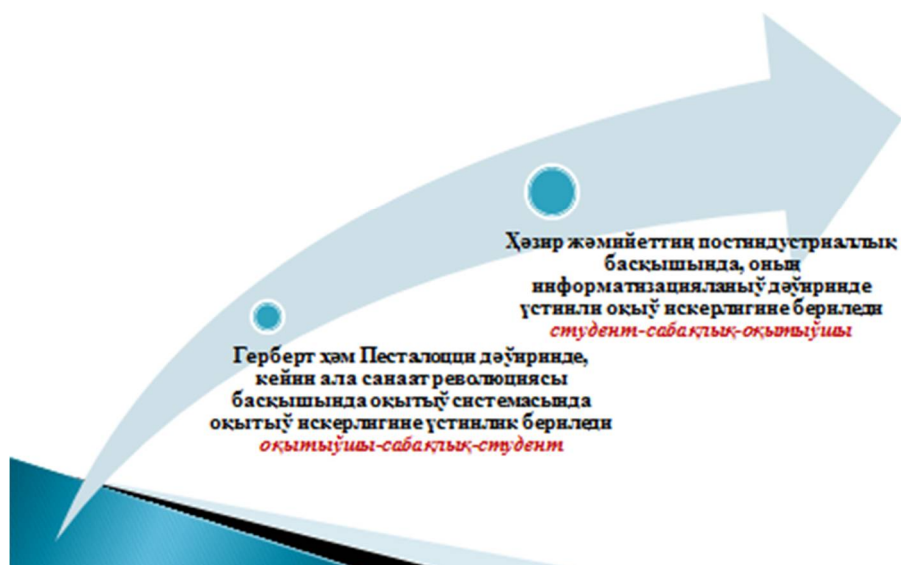
1. Билимлендириуідиң озбекстан модели

2. Билимлендириуідиң европа модели

3. Билимлендириуідиң америка модели

4. Билимлендириуідиң азия модели

Инсанлық бағдарланған тәлим ең алды менен тәлим парадигмасының алмасыўын аңлатады.

**Бизлер «бир өмир ушын билим»
(образование на всю жизнь)
принципинен «өмир даўамында
билим» (образование через всю
жизнь) принципине өтиўимиз
тийис.**

Үзлексіз тәлім идеолгиясын конкретлестіріу сызылмасы

2-тема: Оқыў процессиниң норматив- хукыкый тийкарлары: сырт ел тәжрийбеси ҳәм олардың салыстырмалы анализи

Реже:

- 1. Өзбекистан ҳәм сырт ел мәмлекетлеринде
билимлендириў тараўында улыўма ўәкиликке ийе
мәмлекет органлары**
- 2. Өзбекистан ҳәм раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде
билимлендириў тараўында арнаўлы ўәкиликке ийе
мәмлекет органлары системасы ҳәм ўәкиликлери**
- 3. Раўажланған сырт ел мәмлекетлеринде билимлендириў
системасын басқарыўда жокары оқыў орынлары ҳәм
мәмлекетлик емес шөлкемлердиң қатнасыўы**

Өзбекистан Республикасы Олий мажлисиниң Сенаты

- Илим, билимлендириў, мәденият ҳәм спорт мәселелери комитети
- қурамы (барлығы – 16):
- турақлы түрде ислеўши сенатор – 2 ;
- сенаторлар – 14 .

Олий Мәжлистиниң билимлендириў тараўдағы ўәкилликлери

1. Билимлендириў тараўының нызамшылық тийкарларын жаратыў ҳәм жетилистириў;
2. Билимлендириўге байланысly нызам ҳужжетлердиң орынланыўын қадағалаў;
3. Билимлендириў тараўына ажыратылатуғын қаржыларды мәмлекет бюджетин тастыйықлаў аркалы қадағалаў.

Россия Федерациясында парламенттің билимлендириу тарауындағы іскерлігі

Россия Федерациясы Мәмлкетлік Думасындағы
билимлендириу бойынша комитетлер:

- Илим хам илимий технологиялар бойынша комитет (9 ағза);
- Билимлендириу бойынша комитет (14 ағза) іс алып барады.

Қадағалау үшін сораулар:

1. Система дегеніміз не?
2. Билимлендириудің система сыпатындағы өзінне тәнліклері қандай?
3. Билимлендириудің система сыпатындағы тийкарғы подсистемалары хам олар арасындағы байланысты түсіндириң
4. Билим беріуде метод хам технология түсінклеринің өзгешеликлері қандай?

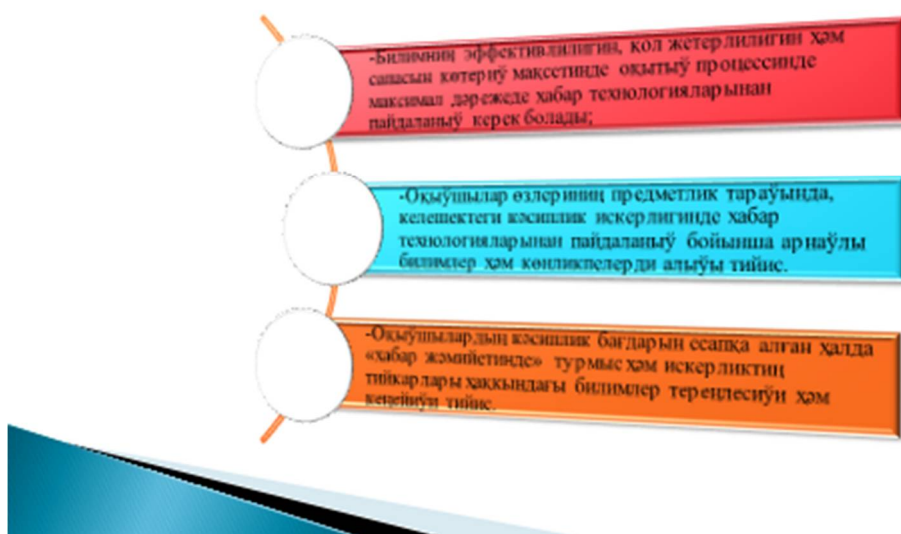

3-тема: Билимлендириу процессин шөлкемлестириуде сырт ел методикалары

Реже:

1. Жоқары тәлимнің заманагәй концепциясы ҳәм оның иске асырылыуы бойынша дидактикалық усыллар
2. Тәлимнің перспективалық системасының әҳмийетли өзгешеликери
3. Жоқары билимлендириу системасының раўажланыу стратегиясы бағдарлары

Жоқары кәсиплик билимди алыуда төмендеги ўазыйпалар шешилиуи тийис:

Жоқары кәсіптік билимлендириудің социаллық-экономикалық хәм илмий-техникалық раўажланыў перспективаларына сәйкес келиўиши оқытыў мазмунын таңлаў хәм мақсетлер қойыўдың стратегиясы бағдарлары

1. Тәлимнің тәбийий-илимий хәм гуманитарлық курам бөлеклериниң органикалық бирлиги тийкарында тәлимнің фундаменталласыўын тәмийнлеў.

2. Тәлим алыўшыларды тараўлық хәм регионаллық мәплерге бағдарлаў.

Қолланылыў тараўына хәм тастыйықланыў дәрежесине қарай жоқары кәсіптік тәлимнің төмендегнше түрлерин бөлип көрсетеди:

-халықаралық, ол халық аралық нормативлерге сәйкес ислеп шығылады;

-мәмлекетлик (миллий, федераллық), елдің хәкимети ямаса ол тәрепинен хуқық берилген орган тәрепинен белгиленеди;

-регионаллық, дара регионлар ушын олардың тармақлар ара хәм арнаўлы жағдайларына сәйкес ислеп шығылады хәм хәкмиияттың регионаллық органлары тәрепинен тастыйықланады.

Қадағалау үшін сораулар:

- ▶ Жоқары билимлендириу системасының билим бериу системасындағы орны хаққында не айта аласыз?
- ▶ Жоқары билимлендириу системасын реформалаудың тийкарғы бағдаралары хаққында нелерди билесиз?
- ▶ Шахса бағдарланған билимлендириу дегенде нени түсинесиз?
- ▶ Билим бериу тарауы менен экономика тарауларының байланысын калай түсиндирген болар едиңиз?

ГЛОССАРИЙ

МЕТАФИЗИКА – «биринши философия», ең биринши басламалар хәм жасап атырған бар нәрселердиң себеби ҳаққындағы улыўма хәм бир пүтин ретинде, матераильлық хәм руўхый, «ең соңғы тийкарламалар», терең, «қудайылық», абсолют, болмыс хәм болмаслық ҳаққындағы тәлимаат.

ОНТОЛОГИЯ – болмыстың улыўма теориясы: дүньяда ҳеш нәрсе пайда болмайды, доқ болып кетпейди, мәнги хәм мудары жасайтуғын, ҳәр қандай конкрет болмыстың тийкарын хәм дерегин пайда етеди; «болмыс» дегенимиз не, қандай түрлери усыллары бар, болмыстың қандай «қатламлары» бар, олар бир бири менен қалай байланысқан деген сораўларға жуўап бередиди.

ТӘБИЯТ ФИЛОСОФИЯСЫ (натурфилософия) – тәбият ҳаққындағы (Космос, дүнья, Әлем, универсум), яғный кеңисликте хәм ўақытта болған матераильлық болмыс ҳаққындағы тәлимаат.

ПСИХОЛОГИЯ – руўх субстанция сыптанда, адамның «ишки дүньясы», сана хәм санасызлық психикалық процесслер, матераильлық емес, субъектив реаллық ҳаққындағы тәлимаат. XIX-әсирге шекем психология философияның қурамына киретуғын еди. Хәзирги ўақытта философиялық психология менен бир қатар көп жеке психологиялық илимлер хәм бар.

ЛОГИКА – ақыл, ойлаў, туўры, избе-излик, тәртиплескен (қағыйда бойынша) пикир жүритиўлер ҳаққында, билимнің ҳақыйқатлығының формальлық шәртлери, түсиниклер, пикирлеўлер хәм ой-жуўмағы, аргументация хәм дәлиллеў методлары ҳаққындағы тәлимаат. Традициялық ямаса формальлық логика менен бир қатар философияда математикалық яки символикалық логиканы (логистиканы), хәм де диалектикалық логиканы бөлип көрсетиўге болады.

ГНОСЕОЛОГИЯ – (билиў теориясы) – билим, билиўдиң дереклери, усыллары, барлығы, шеги, түрлери, методлары ҳаққында, билимнің субъекти хәм объекти, оның мазмуны хәм раўажланыўы ҳаққында, ҳақыйқатлық ҳаққында илим болып табылады.

ЭТИКА – адамның ең жоқары жақсылығы (благо), адамның ерки, ис хәректелери, қылықларын белгилеўши тийкарламалар, жақсылық хәм жаманлық, мораль хәм әдеп-иқрамлылық, әдалат, бахыт ҳаққындағы тәлимаат.

ЭСТЕТИКА – (искусство философиясы) – гөззаллық, оның тәбиятта хәм искусствода келип шығыўы (формалары); искусствоның улыўма теориясы, оның адамның өмиринде тутқан орны.

ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АНТРОПОЛОГИЯ – адам ҳаққында тәлимаат, адамеың өзиниң өзи ҳаққында бир пүтин түсиниги, өзиниң барлығын излеўи, оның өзиниң бул дүньядағы орны.

СОЦИАЛЬЛЫҚ ФИЛОСОФИЯ – барлық, бар нәрсе ҳаққындағы тәлимаат, жәмийеттиң дүзилиси, оның жасаўының ең улыўма нызамлары, адамның өзиниң басқа адамлар менен сәўбетлесиў мүнәсибети арқалы социаллық мақлуқат сыпатында өзин өзи пайда етиўи; хәзирги индустриаль

хәм постиндустриаль жәмийеттиң хәм илимий-техникалық цивилизацияның критикалануы.

ТАРИЙХ ФИЛОСОФИЯСЫ – дүнья жүзлик тарийхтың мәнис-мазмуны, ызамлары, периодлары хаққында тәлибат, адамзаттың бир пүтин сыпатында тәдри хаққында, адамзат болмысының тарийхийлигиниң изертлениуи.

ИЛИМ ФИЛОСОФИЯСЫ – илимий билимниң хәм билиудиң мәнисиниң өзгешелигин үйрениу, оның тийкарламалары, принцип хәм методлары, форма хәм мақсетлери, илимниң жәмийеттеги орны, илимниң адамның өмирине тәсири хаққындағы тәлибат.

ДИН ФИЛОСОФИЯСЫ – динниң мәнис-мазмуны, оның келип шығуы хәм формалары, Қудай, «қудайылық», динниң адам хәм жәмийет ушын әхмийетлиги хаққындағы тәлибат.

ТИЛ ФИЛОСОФИЯСЫ – философиялық проблемаларды (онтологиялық, гносеологиялық, этикалық ҳ.т.б.) шешиу мақсетин гөзлеген халда, тилдиң пайда болуын, раўажлануын, қәлипlesiуин, қолланылуын хәм мазмунын изертлейди.

Процесс – (латынша *processus* сөзинен алынған болып), алға ҳәрекет, өзгериу деген мәнисти аңдатады.

Педагогикалық процесс – таълим бериуши менен таълим алыушы ортасындағы берилген мақсетке ерисиуе бағдарланған хәм белгиленген нәтийжеге алып келиуши ара тәсир процесс есапланады.

МЕТОД – (грекше *Methodos* сөзинен алынған болып, излениу ямаса билиу жолы, теория, тәлибат мәнисин аңлатады) конкрет ўазыйпаны шешиуе бойсынлырылған, болмысты практикалық ямаса теориялық өзлестриу операцияларының ямаса жолларының жыйындысы.

ОҚЫТУУ МЕТОДЫ – оқытууда белгиленген мақсетке ерисиу ушын таълим алыушы хәм таълим бериушиниң ара байланыслы искерлигин шөлкемлестриу тәртипке салынған методды болып есапланады.

Әдебиетлар дизими

Пайдаланылған тийкарғы сабақлықлар хәм оқыў қолланбалар дизими

Тийкарғы сабақлық хәм оқыў қолланбалар:

3. Каримов И. Асарлар. 1-14-жилд. –Т.: Ўзбекистон, 1996-2007
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008
4. **Ахметов Н.К., Хайдарова Ж.С. Игра как процесс обучения. А-А,1985**
5. Балаев А.А. Активные методы обучения. М.,1986
6. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология. Ростов на Дону, 2000.

Кўшимча адабиётлар:

1. Борисова Н.В., Соловьева А.А. Игра в обучении лекторов. М., «Знание», 1990
2. Брушлинский А.Б. Психология мышления и проблемное обучение. М., 1983
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М., «Высшая школа», 1991
4. Вербицкий А.А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения. //Лекторское мастерство №11, 1990 /М., «Знание»
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М., «Педагогика», 1991

<http://www.mgimo.ru/filesserver/>

<http://www.ssu.runnet.ru/...>

http://www.philol.msu.ru/~rlc2001/ru/sch_14.htm

<http://www.philosophy.pu>

<http://anthropology.ru/ru...>

<http://www.usu.ru/inform/>

<http://www.tsu.ru/Webdesi...>

Питкеріу жұмыслары темалары

1. Миллий билимлендириу системалары (салыстырмалы анализ)
2. Билимлендириу тарауындағы реформаларда гуманитар билимлердің роли
3. Қазирги күнде билимлендириу тарауында кыйыншылықлар хәм оларды сапластырыу жоллары.
4. Кадрлар таярлауда гуманитар билимлендириудің әхмийети
5. Билимлендириудің инсаныйласыуы хәм информацияласыуы
6. Философия пәнин жоқары билимлендириу системасында оқытуудың инновацион методлары.
7. Билимлендириу процессинде кадриятлар системасы

Бердимуратова. А Жамийетлик-гуманитар панлерди окытыуда алдынгы сырт ел тажрийбелер.

1.АҚШ билимлендириу системасында 4-баскыш тууры корсетилген жууапты табың.

*докторантура;

Аспирантура

Бакалавр

магистратура

2.АҚШ билимлендириу системасында САТ нени аңлатады? *тест синовлари.

3. Конституциямыздың кайсы бабында мамлекет тәрәпинен бийпул орта билимлендириу мамлекет тәрәпинен кепиллениуи белгиленген

* 41-статьясы

12-статья

21 статья

14 статья

4.Беруний, Ибн Сино, Науайы ва Имом ал-Бухорий атындағы мамлекетлик стипендиялары мамлекетлик жоқары билимлендириу мекемелериниң қайсы курс студентлерине бериледи

* соңғы еки курс студентлерине.

Дәслепки еки курс студентлерине

Тек ғана питкериуши курс студентлерине

Барлық курс студентлерине

5.билимлердиң зәрур көлемин береди, еркин пикирлеу, өлкемлестириушилик қабилети хәм әмелий тәжрийбе көнликпелерин рауажландырады, дәслепки түрде кәсипке бағдарлауға хәм билимлендириудиң келеси баскышын таңлауға жәрдем береди. Бул билимниң қайсы түриниң сыпатламасы

* Улыума орта билимлендириу

Арнаулы орта билимлендириу

Жоқары билимлендириу

Жоқары билимлендириуден кейинги билимлендириу

6.Болонья декларациясы бойынша бакалавр баскышы неше жылды қамрап алады?

* 3-4 жыл

4-5 жыл

2-4 жыл

2-5 жыл

7.Болонья процесси қатнасыушыларының Берлин каласында болып өткен жыйналысында (сентябрь, 2005 ж.) тийкарғы аралық үстин уазыйпалар белгиленген еди, булар:

* Сапаны тәмийнлеу, еки дәрежелі система, дәрежелер хәм билимлендириу дауірлерин тән алыу есапланады.

Тийкарғы қанигеликлер дизимин келисип алыу, дипломларды өз-ара тән алыу хәм оқытушыларға болған талаптарды көрип шығыу

Билимлендириу системасын басқару бойынша белгиленген тәртиптер, билим бериу мүддетлери бойынша улыума келисимге келиу

Миллий билимлендириу системаларының өзине тәнлигин сақлап калу, стандартластыру хәм сапаны жақынласуының алдын алыу ис-иләжларин ислеп шығыу

8. Басланғыш билимлендириу мәжбүрий болуы тийис кереклиги қайсы халық-аралық хужжетте белгиленген?

* Экономикалық, социаллық хәм мәдений хуқықлар бойынша халық-аралық пакт

Инсан еркинликлери бойынша пакт

Басланғыш билимлендириудин бирден бир системасын дүзиу бойына пакт

Болония системасына кириу бойынша пакт

9. Министрлер Кабинетинин “Республика жокары билилендириу мекемелери рейтингин бахалау системасын енгизиу хаққындағы” 371-санлы Қарарына мууапық нешенши жылдан баслап хәр жылы жокары оқыу орынларының рейтингин бахалау системасы енгизилди?

* 2013 жылдан баслап

2014-жылдан балап

2012-жылдан баслап

2011-жылдан баслап

10. Германия билимлендириу системасы тууры көрсетилген жууапты табың

* орта билимлендириу – реал билим бериу мекемеси, гимназия хәм тийкарғы мектеп – институт хәм университет, Ph.D.;

Басланғыш тәлим, орта кәсиплик билимлендириу, бакалавр хәм магистратура

Мектепке шекемги билимлендириу, гимназия, кәсиплик билимлендириу, толық хәм толық емес билимлендириу

Дәслепки билимлендириу, гимназия, бакалаврият хәм магистратура хәм жокары билимлендириуден кейинги билим

11. Германияда дерлик неше процент бала тийкарғы мектепке өтеди

*30%

40%

60%

70%

12. Германияның арнаулы мектеплеринде қандай балалар оқыйды

* Майып балалар

Зийрек балар

Дәретушиликке қабилетли балалар

Арнаулы қанигеликлерди ийелеуди қалеуши балалар

13. Мәмлекетлик билимлендириу стандартларын қайсы мәмлекет органы тастыйықлайды?

* Өзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети
Өзбекистан Республикасы Жоқары хәм орта арнаўлы министрлиги
Өзбекистан Республикасы Жоқары хәм орта арнаўлы министрлиги
жанындағы арнаўлы Кеңес

Таяныш жоқары оқыў орынлары илимий кеңеслери

14. ECTS системасы бойынша жылына канша кредит топлаўы талап етиледи?

* 60 кредит

100 кредит

80 кредит

90 кредит

15. Алдыңғы дүнья жүзлик тәжрийбени есапқа алған халда республика жоқары хәм орта арнаўлы, кәсип-өнер билимлендириўин раўажландырыў хәм жетилистриў қайсы мәмлекетлик орган ўәкилликине киреди?

* Жоқары хәм орта арнаўлы билимлендириў министрлиги
Министрлер кабинети жанындағы жоқары хәм орта арнаўлы, кәсип-өнер билимлендириўин раўажландырыў хәм жетилистриў орайы
Мәмлекетлик тест орайы
Жоқары хәм орта арнаўлы билимлендириў системасы искерлигин муўапықластырыў орайы

16. Англичан модели туўры келетуғын жуўапты табың.

* бирлескен мектеп - грамматик хәм заманагөй мектеп - коллеж - университет, магистратура, Ph.D.;

орта билимлендириў – реал билим бериў мекемеси, гимназия хәм тийкарғы мектеп – институт хәм университет, Ph.D

улыўма орта мектеп – толық орта билимлендириў мектеби, гимназия хәм лицей - коллеж - институт, университет хәм академия - аспирантура – докторантура

бир колледж – технологиялық, кәсип-өнер хәм орта билимлендириў лицейлери – университет, магистратура, Ph.D.

17. Инсан хуқықлар жер жүзлик декларациясының қайсы статьясы инсанның билим алыў хуқықына арналған?

* 26-статьясы

3-статьясы

41-статьясы

12-статьясы

18. “Метриз” бул не?

* диплом оның ийесине толық жоқары мағлыўмат алғанлығын белгилейди
Дипломның тийисли қәнигелик бойынша мийнет пенен шуғылланыў хуқықын береди

Дипломның халық-аралық нормаларына сәйкеслигин белгилейди

Диплом ийесиниң басқа кәсипке өзertiў имканиятын береди ;

19. Республика жоқары оқыў орынлары рейтингин дүзиў хәм оны бахалаў функциясы қайсы шөлкемге тийисли ?

* Өзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы мәмлекетлик тест орайына

Өзбекистан Республикасы Жокары хәм орта арнаўлы билимлендириў министрлигине

Өзбекистан Республикасы Жокары хәм орта арнаўлы билимлендириў министрлиги жанында дүзилген арнаўлы Кеңес

Өзбекистан Республикасы Сенатының билимлендириў мәселелери бойынша комитети.

20. Россия модели тўғри кўрсатилган жавобни топинг.

* улыўма орта мектеп – толық орта билимлендириў мектеби, гимназия хәм лицей - коллеж - институт, университет хәм академия - аспирантура – докторантура

бирлескен мектеп - грамматик хәм заманагөй мектеп - коллеж - университет, магистратура, Ph.D.;

орта билимлендириў – реал билим бериў мекемеси, гимназия хәм тийкарғы мектеп – институт хәм университет, Ph.D

Мектепке шекемги, орта билимлендириў, орта арнаўлы билимлендириў, бакалавр, магистратура, жокары билимлендириўден кейинги билим ;

бир колледж – технологиялық, кәсип-өнер хәм орта билимлендириў лицейлери – университет, магистратура, Ph.D.

21. Билимлендириў системасының мақсети —

* Бул көрсетилген ўақыт даўамында билимлендириў мекемеси тәрәпинен билимлендириў процессин муўапықластырыўшы хәрекетлер менен ерисиў мүмкин болған қаленген жағдай яки нәтийже.

Бул билимлендириў процессине қатнасыўшылардың искерликлериниң жыйнағын рәсмийлестириў

Бул билимлендириў процессиндеги басқарыўшы органлардың искерлигин үйренип барыў

Бул билимлендириў процессиниң қатнасыўшыларының әдеп-иқрамлылық қағыйдаларына сәйкеслигин тәмийнлеў

22. “Билимлендириў хаққындағы” Нызамда билимлендириў тараяындағы мәмлекетлик сиясаттың нее тийкарғы принциптери белгиленген?

* 9

8

5

6

23. Улыўма билим бериў мектеплери, академиялық лицейлер хәм кәсип-өнер колледжлери оқыўшыларын сабақлықлар менен тәмийнлеўдиң пуллы формасы қайсы оқыў жылынан баслап енгизилген?

* 1998-1999 оқыў жылы 1 сентябрден

1996-1997 оқыў жылы 1 сентябрден

1997-1998 оқыў жылы 1 сентябрден

1997-1998 оқыў жылы 25-майдан

24. Илим хэм билимлендириү тармақларын раўажландырыү бойынша дәстурлер ислеп шығылыўы хам әмелге асырылыўы ушын қайсы мәмлекетлик орган жуўапкер?

* Өзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети

Өзбекистан Республикасы Илим хэм технологиялар мәмлекетлик агентлиги
Мәмлекетлик тест орайы

Өзбекистан Республикасы жоқары хам орта арнаўлы билимлендириү министрлиги

25. Француз модели тўўры келетуғын жуўапты табың .

*бир колледж – технологиялық, кәсип-өнер хэм орта билимлендириү лицейлери – университет, магистратура, Ph.D.

улыўма орта мектеп – толық орта билимлендириү мектеби, гимназия хэм лицей - коллеж - институт, университет хэм академия - аспирантура – докторантура

бирлескен мектеп - грамматик хэм заманагөй мектеп - коллеж - университет, магистратура, Ph.D.;

орта билимлендириү – реал билим бериү мекемеси, гимназия хам тийкарғы мектеп – институт хэм университет, Ph.D

Мектепке шекемги, орта билимлендириү, орта арнаўлы билимлендириү, бакалавр, магистратура, жоқары билимлендириүден кейинги билим ;

26. Япония билимлендириү системасында мектепке шекемги билим бериү мекемелериниң неше проценти мәмлекетлик есапланады?

*0,3%;

59,9%;

40,8%;

43,6%

27. Япония билимлендириү системасында мектепке шекемги билим бериү мекемелериниң неше проценти муниципал(жергиликли хәкимиятқа тийисли) есапланады?

*40,8%;

0,3%;

59,9%;

43,6%

28. Япония билимлендириү системасында мектепке шекемги билим бериү мекемелериниң неше проценти жеке меншик есапланады?

*59,9%;

40,8%

0,3%

43,6%

29. Билимлендириүдиң ақырғы мақсети _____ белгиленеди.

А. саўатлылық идеалы менен

Б. мотивациялық идеал менен

В. үйрениү идеалы менен

Г. креативлик идеал менен

30. Дидактикалық энциклопедизм бағдарының ұәкиллери

- А. Я.Коменский хәм Дж Мильтон
- Б. Дж. Дьюи хәм Г.Кершенштейнер
- В. И.Гербарт хәм А. Немейер
- Г. В.Оконь хәм Э.Шмидт

31. Алдыннан көриўшилиқ, алдыннан айтыўшылық – бул _____

- А. прогноз
- Б. жобаластырыў
- В. көз ашықлық
- Г. алдын ала билиў (провидение)

32. «Мен - концепциясының» авторы ким?

- А. Р.Бернс
- Б. Э.Берн
- В. Э.Робертс
- Г. А.Маслоу

33. Оқыўшының уқыплылығын, қызығыўшылығын, инталылығын есапқа алып оқыў искерлигин шөлкемлестириў не деп аталады?

- А. индивидуаллық-инсанлық тәлим
- Б. тәлимнің гуманитарласыўы
- В. тәлимнің гуманизацияланыўы
- Г. тәлимнің дифференциацияланыўы

34. Европада дүньялық мектепти дөретиў идеясын ким алға сүрген?

- А. И.Гербарт
- Б. А.Дистервег
- В. Д.Дидро
- Г. Гельвещий

35. Немец тилиндеги философиялық-педагогикалық әдебиятта «билимлендириў» терминин қолланыў хош көрилмейди, оның орнына қайсы термин пайдаланылады?

- А. оқытыў
- Б. раўажланыў
- В. кәлиплесиў
- Г. тәрбия

36. Жеке адамның қайталанбас өзгешелиги қайсы түсиник пенен анықланады?

- А. лидерлик
- Б. интерферентлик
- В. индивидуаллық

Г. темперамент

37. Предметлердің сәулеленген қасиетлерінің жыйнағы түсиниктің _____ береді.

А. тереңлігін

Б. мазмұнын

В. объектин

Г. мәнісін

38. Дидактикалық утилитаризмнің ұәкіллери

А. И.Гербарт хәм Ж.Руссо

Б. В.Оконь хәм Э.Шмидт

В. Я.Коменский хәм Дж. Мильтон

Г. Дж.Дьюи хәм Г.Кершенштейнер

39. Гуманитар мәдениетта техникалық анықланыўшылықты бөлип көрсетиў не деп аталады?

А. инженеризация

Б. инжевариатизация

В. инжепротация

Г. инжестализация

40. Шектеги иррационалық индивидуализм концепциясын ким ислеп шыққан?

А. Ф.Ницше

Б. А.Шоаенгауэр

В. Р.Оуэн

Г. С.Кьеркегор

41. Адамлар тәрәпинен топланған мәдениеттың, билимлердің әўладтан әўладқа педагогикалық шөлкемлескен түрде өтип отырыўы жәрдемінде адамның уқыпшылықларын мақсетке бағдарланған халда раўажландырыў не деп аталады?

А. раўажланыў

Б. тәрбия

В. оқытыў

Г. тәлим (билимлендириў)

42. Инсанның хәм жәмийеттің талапларына сәйкес келиўши хәм шөлкемлесиўи мәмлекетлик жәмийетлик институтлар системасы менен тәмийинленген инсанның өмири даўамында билимлендириў потенциалының өсиў процесси не деп аталады?

А. үзликсиз тәлим

Б. өзін өзи оқытыў

В. аралықтан оқытыў

Г. еркин тәлим

43. Песталоццидің педагогикалық системасының тийкарғы түсиниклери ретинде _____ алып қаралған.

А. созерцание, рефлексия, метод, элемент

Б. сезиўлер, сана, активлик, метод

В. созерцание, түсиниў, өзін шөлкемлестириў

Г. ассоциациялар /уксатыўлар/, метод, дөртиўшилиқ, өзін өзи оқытыў

44. Балаларда белгили сапаларды, көз қарасларды, инанымларды қәлиплестириўге бағдарланған жәмийетлик жұмыс не деп аталады?

А. оқытыў

Б. раўажланыў

В. тәлим

Г. тәрбия

45. Берилген социаллық жағдайларда педагогикалық искерликтин барлық курамларын улыўма, инвариантлық түрде сыпатлайтуғын өз-ара байланысқан компонентлердин тәртипке салынған жыйнағын қандай система деп атаймыз?

А. оқыў-раўажландырыўшы

Б. педагогикалық

В. оқыў-тәрбиялық

Г. тәлим (билимлендириў)

46. «Адам – тәбияттың тажы» формуласын ким қәлиплестирген?

А. А.Дистервег

Б. Ж.Руссо

В. И.Гербарт

Г. И.Песталоцци

47. Тәлимдеги үшлик: оқыў-тәрбиялық, илимий-изертлеў хәм басқарыў искерлигининң бирлиги педагогикалық _____ деп аталады.

А. басқарыў

Б. комплекс

В. искерлик

Г. система

48. Педагогикалық хақыйқыйлықтың сәйкес тәреплерин сүўретлеў, түсиндириў, алдыннан көриў хәм қайта өзгертиў функцияларын атқарыўшы педагогикалық объектлердин әхмийетли тийкарлық объективлик хәм нызамлы қасийетлери хәм байланыслары хаққындағы логикалық жақтан тәртипке салынған билимлер системасы не деп аталады?

А. педагогикалық теория

Б. билимлендириў теориясы

- В. тәрбиялық парадигма
- Г. тәлимлик-раўажланыўшы доктрина

49. Үлкен системаларды изертлеўде нәтийжелирек усыл ретинде төменде берилген қайсы усыл алып қаралады?

- А. программалық-мақсетли усыл
- Б. шөлкемлестириўши-мақсетли усыл
- В. потенциаллық-мақсетли усыл
- Г. структуралық-ресурслық усыл

50. Адамлар тәрәпинен топланған мәденияттың, минез-қулық қағыйдаларының, технологиялардың әўладтан әўладқа педагогикалық шөлкемлескен түрде өтип отырыўы жәрдемінде адамның уқыпшылықларын мақсетке бағдарланған ҳалда раўажландырыў не деп аталады?

- А. өзин - өзи оқытыў
- Б. оқытыў, үйретиў
- В. билимлендириў
- Г. тәрбия

51. Адам искерлиги хәм билиў процессинде объектлер дүньясынан бөлинип алынған қандай да бир пүтинликти аңлатыўшы категория не деп аталады?

- А. объект
- Б. субъект
- В. предмет
- Г. тема

52. Гегельдиң пикиринше тәрбияның өлшемлери ретинде адамның _____ алып қаралады.

- А. идеялары
- Б. эмоциялары
- В. ис-хәрекетлери (поступки)
- Г. ойлары

53. Белгили бир оқыў предметине оқытыў (үйретиў) теориясы не деп аталады?

- А. инструкция
- Б. методика
- В. система
- Г. әмелият

54. Идеяларды, концепцияларды, доктриналарды әмелий қолланыў жағдайында мүмкин болған нәтийжелерди алдыннан көриў қандай функцияны береді?

- А. сүўретлеўши
- Б. диагностикалық

- В. түсиндириуши
- Г. прогнозлық

55. Гуманитар билиуди ислеп шығыуға тийкар салған ким?

- А. М.Бахтин
- Б. В.Дильтей
- В. В.Библер
- Г. К.Маркс

56.Қалеген бир пүтин тәлим теориясы барлық ўақытта

- А. пәнлер аралыққа ийе
- Б. интегративликке ийе
- В. системалыққа ийе
- Г. процессуаллыққа ийе

57. Канттың педагогикасының жетекши темасын қандай тәрбия береді?

- А. мийнетлик
- Б. физикалық
- В.әдеп-иқрамлық
- Г.ақылы

58. Адамдағы индивидуаллық ҳаққындағы тәлиматты ким ислеп шыққан?

- А. Сократ
- Б. Платон
- В. Фалес
- Г. Аристотель

59.«Баланың руўхы таза тахтаға уқсайды» деген формуланы ким айтқан?

- А. Дж. Локк
- Б. А.Дистервег
- В.Ж.Ж.Руссо
- Г. Я.Коменский

60. «Билимлендириу» түсиниги ким тәрeпинен киргизилген?.

- А.Я.Коменский
- Б.В.Килпатрик
- В.И.Песталоцци
- Г.Д.Дьюи

61.Мақсет-нәтийже системасында үзликсиз қайта байланысты орнатыу, барлық тәлим процессин динамизациялау қандай функцияны береді?

- А. өлшемлик-баҳалық
- Б. қадағалау-баҳалық
- В. жойбарлық-конструктивлик

Г. коррекциялық-рефлексивлик

62. Алға қойылған тәлим мақсетлерин табыслы иске асырыўға мүмкиншилик бериўши оқытыў хәм тәрбияның теориялық дәлилленген процесслерин қайта тиклеў қасийетлериниң хәм методларының жыйнағы дегенимиз не?

А. раўажланыўшы техникалар

Б. тәлим технологиялары

В. үйретиўши бағдарламалар

Г. коррекциялық жобалар

63. М.Шелер билимлендириў философиясына қандай түсиникти киргизген?

А. «тәлим кеңислиги»

Б. «тәлимниң индивидуаллығы»

В. «тәлим коммуникациялары»

Г. «тәлим билими»

64. Тәбиятлық болмыстан бөлеклениў хәм индивидтиң улыўмалыққа көтерилюи түринде билимлендириўге ким түсиндирме берген?

А. Р.Декарт

Б. И.Кант

В. Г.Гегель

Г. Дж.Дьюи

65. Оқыўшыларды оқытыў хәм тәрбиялаўдың рационаллық методлары хәм усылларын өзлестириў қандай искерлик деп аталады?

А. методикалық

Б. тәрбиялаўшы

В. коррекциялық

Г. дидактикалық

66. Антикалық дүньяда бириншилерден болып ким антропологиялық-педагогикалық идеяны қалиплестирген

А. Гиппократ

Б. Демокрит

В. Софокл

Г. Сократ

67. Билиў процесси бағдарланған ҳақыйқыйлық тараўы

А. илим объекти

Б. илим субъекти

В. илим предмети

Г. илим образы

68. Тәлим тараўының өмир сүриўи хәм раўажланыўына тәсир етиўши пәнлер ара, сыртқы, фонлық параметрлер хәм факторларды есапқа алатуғын

Билимлендириудің барлық сыпатламалары билимлендириудің философиясының _____ береді.

- А. объект
- Б. субъект
- В. предмет
- Г. тема

69. «Оқытыушыларды тәрбиялаушылардың» ең бириншилеринен болған ойшыл ким?

- А. Конфуций
- Б. Я. Коменский
- В. Сократ
- Г. К. Ушинский

70. Улыұма тәлимнің еки гармониялы байланысқан аспектин көрсетің.

- А. предметлик хәм персоналасқан
- Б. гуманитарлық хәм инсанлық
- В. предметлик хәм инсанлық
- Г. субъектлик хәм объектлик

71. Билимлендириудің педагогикалық болжаудың баслы хәм әхмийетли принципи ретінде қайсы принцип алып қаралады?

- А. дәлилленіудің конкретлесиуи
- Б. изертлеулик дәлилленіудің
- В. изертлеу активлиги
- Г. дәлилленіудің қолайлығы

72. «Метод» идеясын ислеп шыққан

- А. И. Кант
- Б. Г. Гегель
- В. М. Монтень
- Г. Р. Декарт

73. Билимлендириудің философиясының илимлер системасында тутқан орнын анықлауға болған үшінши усыл оның тийкарында дедуктивлик хәм индуктивлик логиканың гармониясының барлығына тийкарланады, усыған байланыслы философия _____ тарауын береді.

- А. пәнлер ара билимлер
- Б. элементарлық илимлер
- В. әмелий илимлер
- Г. фундаменталлық илимлер

74. «Сауаттылық» термининің әхмийетли педагогикалық сыпатламасын оған ерисиудің _____ береді.

- А. қолайлығы (доступность)
- Б. пүтинлиги

В. қолынан келетуғынлығы (посильность)
Г. сапасы

75. Денелик, руўхыйлық хәм жанлық факторлардың бир пүтин өз-ара тәсири сыпатындағы адамның антропологиялық раўажланыў концепциясына тийкарланған тәрбия хәм оқытыў методлары хәм қағыйдалары системасы қандай педагогика деп аталады?

- А. экзистенционаллық
- Б. прагматикалық
- В. вальдорфлық
- Г. гуманистлик

76. «Уллы дидактика» кітабының авторы ким?

- А. С.Шацкий
- Б. И.Песталоцци
- В. К.Ушинский
- Г. Я.Коменский

77. «Тәрбия хәм оқытыў ҳаққында» кітабының авторы

- А. К.Сен-Симон
- Б.Г.Гегель
- В. Ш.Фурье
- Г. Р.Оуэн

78. Биринши рет мәмлекетлик хызметкер сыпатында оқытыўшының статусы Францияда нешинши жылы киргизилген?

- А. 1793 жылы
- Б. 1800 жылы
- В. 1917 жылы
- Г. 1861 жылы

79. Кең пейиллик (сулыўлық), физикалық хәм руўхый жетикликтің үйлесиўи не деп аталады ?

- А. гуманизм
- Б. калокагатия
- В. әдиллик
- Г. рефлексия

80. «Тәрбиялаўшы орталық» концепциясын ким ислеп шыққан?

- А. И.Песталоцци
- Б. Ф.Ницше
- В. Протагор
- Г. М.Шелер

81. Тийкарына сораўлар хэм мысаллар (үлгилер) жәрдеминде шынлықты билиў қойылған метод қандай метод деп аталады

- А. әңгимелер (беседы)
- Б. гүрриң (рассказ)
- В. бақлаў
- Г. үлги мысал

82. Ағартыўшылық дәўириниң билимлендириў идеалын көрсетин

- А. Гуманлылық (адамагершилик)
- Б. руўхыйлық
- В. халықшыл
- Г. бирлик

83. Сыртқыдан ишке өтиў – бул _____

- А. интериоризация
- Б. адаптация
- В. интеграция
- Г. мотивация

84. Теория хэм практикада қойылған мақсетлерге ерисиўге бағдарланған искерликтин жетекши нормасы – бул _____

- А. тараўлар ара принциплер
- Б. педагогикалық өзин - өзи анализлеў
- В. улыўма принциплер
- Г. методологиялық принцип

85. Антикалық дәўирден баслап хәр тәрәплеме раўажланған инсан идеясы биринши рет қайсы әсирде пайда болған?

- А. XVII-әсирде
- Б. XIII-XIV-әсирде
- В. XI-XII-әсирде
- Г. XVIII-әсирде

86. Билимлендириўдиң мазмунында улыўма мәдений компонентлердиң үстинлик раўажланыўына бағдарланған илажлар системасы тәлимниң _____ береді.

- А. гуманитарласыўын
- Б. фундаменталласыўын
- В. гуманизацияланыўын
- Г. демократияласыўын

87. Философиялық билим айқын түрде _____ ажыралмас бирлигин сәўлелендиреди.

- А. жақсылық хэм жаманлықтың
- Б. күш хэм ерктиң

- В. билим хәм исенимниң
- Г. мораль хәм билимниң

88. Социаллық-экономикалық орталық, жәмийеттиң мәдений хәм руўхый турмысы тараўы

- А. социум
- Б. халық
- В. миллет
- Г. қәўим

89. «Дана адам өмир сүрип турған барлық нәрсениң өлшеми»- деген пикирдиң авторы ким

- А. Демокрит
- Б. Кант
- В. Дюркгейм
- Г. Протагор

90. Оқыўшының активлигин стимулластырыў принципин ким қалиплестирген?

- А. Ж.Ж.Руссо
- Б. Р.Декарт
- В. И.Песталоцци
- Г. Э.Гуссерль

91. Қандай да бир шешимге ерисиў усылы

- А. метод
- Б. система
- В. нызам
- Г. проблема

92. Изертлеў мәселелерин шешиўде үлги сыпатында қабыл етилген теория

- А. парадигма
- Б. гипотеза
- В. метод
- Г. методика

93. Песталоцци халықлық мектептиң жаңа типин, _____ оқытыўдың мазмунын хәм методикасын ислеп шыққан

- А. орта (мектеплик)
- Б. жоқары кәсиплик
- В. орта кәсиплик
- Г. басланғыш

94. Актуаллық раўажланыў дәрежеси хәм потенциаллық раўажланыў дәрежеси арасындағы айырмашылық не деп аталады?

- А. жәмийетлик- педагогикалык хәрекет
- Б.тәбийий тәрбия
- В. жақын арадағы раўажланыў зонасы
- Г. антропология

95. Мектеплик схоластиканы хәм догматлык оқытыўды сынға алыў тийкарында « билимлендириў _____ » идеясы пайда болды.

- А. универсаллык
- Б. классикалык
- В. прагматистлик
- Г. раўажланыўшы

96. Тәлим хәм тәрбияның жәрдеминде көрсетиў хәм раўажландырыў зәрүр болған баланың потенциаллык таланты, оның уникаллығы хәм қайталанбаўшылығы ҳаққындағы тезис орайға қойылған тәрбия модели қандай модельди береді?

- А. социетарлык
- Б. теорайлык
- В. прагматистлик
- Г. антропоцентрлик

97. Пед.технология философиясының тийкарын неге бағдарланыў береді?

- А. үйрениўшилердиң хәрекети арқалы оқытыўға
- Б.оператив кери байланысқа
- В. Оқыў процессин конструкциялаў
- Г. анық мақсетке

98. Узликсиз тәлим искерлигин көрсетиўши принциплерди анықлаң.

- А. Тәлимнің үстинлиги, тәлимнің демократияласыўы, адамгершилик, социалласыў, миллийликке бағдарланғанлығы, тәлим хәм тәрбияның үзликсизлиги, инталы хәм зийрек жасларды анықлаў
- Б. Тәлимнің адамгершиликке бағдарланғанлығы, жәмийетлик бирге ислесиў
- В. Тәлим хәм тәрбияның үзликсизлиги, зийрек жасларды анықлаў
- Г. Тәлимнің беккемлиги, Ыатан сүйиўшиликке бағдарланыўы

99. Тәлимди басқарыў усуллары

- А. авторитар, демократиялык, либерал
- Б. авторитар, нейтрал, демократик
- В. Либерал, новаторлык, интерактив
- Г. демократик, интерактив, тренинг

100. Билимлендириўдиң кадриятлык сыпатламасы қандай өз-ара байланысқан блокларды өз ишине қамтыйды?

- А. билимлендириў мәмлекетлик кадрият, жәмийетлик кадрият, инсанлык кадрият сыпатында алып қаралатуғын блокларды

Б. билимлендириу мораллық, интеллектуаллық потенциал сыпатындағы блокларды

В. Билимлендириу қалеген мәмлекеттиң рууҳый-мәдений, экономикалық потенциалы сыпатындағы блокларды

Г. билимлендириу мәмлекетлик ҳам мәмлекетлик емес шөлкемлердиң сыпатламсын

101. Билимлендириу процесс сыпатында нени аңлатады?

А. оқытуушылар ҳам студентлердиң субъективлик-объективлик ис-хәрекетлери жолы арқалы берилген мақсетке хәрекет етиу процессин

Б. билимлендириуди система сыпатында алып қарау

В. Билимлендириуди қадрият сыпатында алып қарау

Г. Билимлендириуди нәтийже сыпатында алып қарау

102. Дүньяда бүгинги күни инновациялық билимлендириудиң баслы принципи неге бағдарланған?

А. шешимлердиң көп өлшемлигине, басқаша пикирлеуге шыдамлы қатнаста болууға ҳәм өзиниң хәрекетлери ушын жууапкершиликке тийкарланған дүньяға көз қарасты қәлиплестириуге

Б. кәсипке бағдарланған билимди алыуға

В. тек практикалық даналыққа

Г. тек келешекке бағдарланыушылыққа қаратылған

103. Болонья декларациясы қайсы жылы қабылланған?

А. 1999 –жылы

Б. 1992-жылы

В. 2000-жылы

Г. 2005-жылы